

Korkeakoulutuksen ja seutukaupunkien vuorovaikutus

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:24

Hanna Kosonen

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:24

Korkeakoulutuksen ja seutukaupunkien vuorovaikutus

Hanna Kosonen

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

© 2021 tekijät ja opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN pdf: 978-952-263-873-1

ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Korkeakoulutuksen ja seutukaupunkien vuorovaikutus

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:24		Teema	Koulutus
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Tekijä/t Toimittaja/t Yhteisötekijä	Hanna Kosonen		
Kieli	suomi	Sivumäärä	59

Tiivistelmä

Tiede- ja kulttuuriministeri Annika Saarikko nimitti kansanedustaja FM Hanna Kososen selvityshenkilöksi toteuttamaan selvityksen korkeakoulutuksen ja seutukaupunkien vuorovaikutuksesta, jotta korkeakoulutuksen tilannekuva ja tarvittavat toimet tarkentuisivat. Jotta seutukaupunkien yritysten osajatarpeeseen pystyttäisiin vastaamaan ja tki-toiminta kasvaisi yritysten kasvun vaatimalle tasolle ehdotetaan muun muassa seuraavia toimenpiteitä. Kehitetään seutukaupungeissa koulutusväyliä varhaiskasvatuksesta perusasteen kautta toiselle ja kolmannelle asteelle. Korkeakoulujen rahoitusmallin tulee aidosti palkita korkeakoulujen yhteistyöstä sekä muualla kuin keskuskampuksella toimimisesta siten, että korkeakoulut pystyvät joustavasti vastaamaan seutukaupunkien työelämän tarpeisiin. Jatkuvan oppimisen ja TKI-toiminnan rahoituksessa on seutukaupungeille korvamerkittävä rahoitusosuus, jotta työikäisten koulutusta sekä tutkimus- ja kehitystoimintaa saadaan lisättyä seutukaupungeissa. Kehitetään lähi-, hybridi- ja etäopetusmalleja, jotta paikkariippumaton koulutus ja opiskelu mahdollistuvat. Korkeakoulujen koulutustarjonta tuodaan helposti saavutettavaksi ja löydettäväksi digialustalle. Tuotetaan lyhyen aikavälin alueellista ennakointitietoa koko Suomessa yritysten, kuntien ja koulutuksenjärjestäjien kanssa yhteistyössä.

Asiasanat seutukaupungit, koulutus, korkeakoululaitos, osaaminen

ISBN PDF	978-952-263-873-1	ISSN PDF	1799-0351
ISBN painettu		ISSN painettu	
Asianumero		Hankenumero	

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-873-1>

Växelverkan mellan högskoleutbildningen och regionstäderna

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2021:24		Tema	Utbildning
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Författare	Hanna Kosonen		
Redigerare			
Utarbetad av			
Språk	finska	Sidantal	59
Referat	<p>Forsknings- och kulturminister Annika Saarikko utnämnde riksdagsledamoten FM Hanna Kosonen till utredare med uppgift att göra en utredning av växelverkan mellan högskoleutbildningen och regionstäderna för att lägesbilden över högskoleutbildningen och de nödvändiga åtgärderna ska bli tydligare. I utredningen föreslås bland annat följande åtgärder. För att man ska kunna möta företagets behov av kompetent arbetskraft i regionstäderna och öka verksamheten inom forskning, utveckling och innovationer till den nivå som behövs för företagets tillväxt föreslås bland annat följande åtgärder. Utbildningsvägar, från småbarnspedagogiken via grundskolan till andra och tredje stadiet, ska utvecklas i regionstäderna. Finansieringsmodellen för högskolorna ska genuint belöna samarbetet vid högskolorna samt den verksamhet som sker även någon annanstans än på högskolornas centrala campus så att högskolorna på ett flexibelt sätt kan möta behoven i arbetslivet i regionstäderna. I finansieringen av det kontinuerliga lärandet och verksamheten inom forskning, utveckling och innovationer finns en finansieringsandel som ska öronmärkas för att utöka utbildningen för personer i arbetsför ålder och öka forsknings- och utvecklingsverksamheten i regionstäderna. Modeller för när-, hybrid- och distansundervisning ska utvecklas så att platsberoende utbildning och studier blir möjliga. Utbudet av utbildningar vid högskolorna ska göras lättillgängligt och lätt att hitta på digitala plattformar. Det ska produceras kortsiktig regional information i samarbete mellan företag, kommuner och utbildningsanordnare i hela Finland.</p>		
Nyckelord	regionstäder, utbildning, utbildningsväsendet, kompetens		
ISBN PDF	978-952-263-873-1	ISSN PDF	1799-0351
ISBN tryckt		ISSN tryckt	
Ärendenummer		Projektnummer	
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-873-1		

Interaction between higher education and regional cities

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2021:24 **Subject** Education

Publisher Ministry of Education and Culture

Authors Hanna Kosonen

Editor

Group Author

Language Finnish

Pages

59

Abstract

Minister of Science and Culture Annika Saarikko appointed Member of Parliament Hanna Kosonen, M.A., to prepare a report on interaction between higher education and regional cities, in order to specify the current situation in higher education and the measures that need to be taken. The report proposes, among others, the following measures. In order to be able to meet the skilled labour needed by companies in regional cities and increase R&D activities to the level required for the growth of companies, the following measures, among others, are proposed. Educational pathways from early childhood education and care through basic education to secondary and tertiary education in regional cities are developed. The funding model for higher education institutions must genuinely reward cooperation between higher education institutions and those operating outside the central campus so that higher education institutions can respond flexibly to the needs of working life in regional cities. A certain percentage of funding for lifelong learning and RD&I must be earmarked for regional cities in order to increase both the training of the working-aged population and research and development in regional cities. Contact teaching models, distance learning models and hybrid learning models are developed to enable education and study independent of place. The educational alternatives offered by higher education institutions are brought to the digital platform so that they can be accessed and found easily. Short-term regional forecasts are produced throughout Finland in cooperation with companies, municipalities and providers of education.

Keywords regional cities, education, higher education system, competence

ISBN PDF 978-952-263-873-1

ISBN printed

Reference number

ISSN PDF 1799-0351

ISSN printed

Project number

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-873-1>

Sisältö

	Tiivistelmä	8
1	Johdanto	10
2	Taustaa – Sanna Marinin hallitusohjelman linjaukset ja toimet	12
3	Seutukaupunkien ominaispiirteitä	14
	3.1 Seutukaupungit käsitteenä	14
	3.2 Seutukaupunkien ominaispiirteitä	14
4	Seutukaupungit ja aluepolitiikka	17
5	Selvityksen toteutus	19
6	Korkeakoulutus Suomessa	21
	6.1 Korkeakoulut, yliopistolaki ja ammattikorkeakoululaki	21
	6.2 Korkeakoulutuksen saavutettavuus	21
	6.3 Korkeakoulutettujen maantieteellinen sijoittuminen	22
	6.4 Tutkintoon valmistuneiden liikkuvuus ja työllistyminen	23
7	Korkeakoulutus seutukaupungeissa	25
	7.1 Yliopistot seutukaupungeissa	25
	7.2 Ammattikorkeakoulut seutukaupungeissa	26
	7.3 Seutukaupunkien koulutustaso	27
	7.4 Jatkuvan oppimisen koulutus ja seutukaupunkien ulkopuolinen koulutus	29
8	Tutkimus-, kehitys- ja innovaatio-toiminta seutukaupungeissa	34
	8.1 Seutukaupunkien strategiat ja TKI	34
	8.2 Korkeakoulujen toteuttama TKI-toiminta seutukaupungeissa	34
9	Seutukaupunkien profiloituminen, ekosysteemit ja strateginen kehittäminen	37
10	Seutukaupunkien asenteet korkeakoulutukseen ja korkeakoulujen asenteet seutukaupunkeihin	40

11 Seutukaupungeille elinvoimaa	42
11.1 Koulutuspolut toiselta asteelta korkeakouluihin	42
11.2 Osaamisen ennakointi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.....	43
11.3 Koulutusvastuiden säätely tarkasteluun	44
11.4 Korkeakoulutuksen paikkasidonnaisuus ja siitä luopuminen	45
11.5 Yritysekosysteemin rakentuminen	46
11.6 Kansainväliset opiskelijat ja osaajat Suomessa ja seutukaupungeissa	47
12 Johtopäätökset	49
13 Toimenpide-ehdotukset	52
Lähteet	55

TIIVISTELMÄ

Sipilän hallitus aloitti seutukaupunkiohjelmityön, jota Rinteen ja Marinin hallitukset ovat syventäneet ja jatkaneet. Tiede- ja kulttuuriministeri Annika Saarikko nimitti kansanedustaja FM Hanna Kososen selvityshenkilöksi toteuttamaan selvityksen korkeakoulutuksen ja seutukaupunkien vuorovaikutuksesta, jotta korkeakoulutuksen tilannekuva ja tarvittavat toimet tarkentuisivat.

Seutukaupungeiksi kutsutaan kaupunkeja, jotka eivät ole maakuntansa keskuskaupunkeja, eivätkä niiden kehyskaupunkeja, vaan oman alueensa elinvoiman keskuksia. Seutukaupunkeja on 57, niissä asuu vajaa miljoona asukasta ja toimii noin 70 000 yritystä.

Seutukaupungit ovat käyneet läpi lukuisia rakennemuutoksia ja niihin on kohdistunut niin valtakunnallisia, maakunnallisia kuin aluetasoisia kiihdyttäviä politiikkatoimia. Seutukaupungit ovat teollisen Suomen selkäranka. Niissä sijaitsevat Suomen suurimmat teollisuuslaitokset ja laajat alihankinta- sekä palveluketjut. Seutukaupungeissa on myös tyypillisesti paikkaan sitoutuneita perheyriyksiä. Osaamisen tarve ei seutukaupungeissa ole vähemmän, elleivät teollisuuslaitokset siirry kaupungeista pois. Seutukaupunkien osaajatarpeesta huolehtiminen ei ole ainoastaan yksittäisten kaupunkien elinvoimakysymys vaan koko Suomen kasvuun, työllisyyteen ja hyvinvointiin vaikuttava kysymys.

Kosonen teki selvityksen 16.12.2020–31.3.2021 välisenä aikana. Selvitykseen haastateltiin 28 henkilöä ja lisäksi ryhmäteemahaastatteluihin osallistui 34 henkilöä. Lisäksi toteutettiin verkkokysely, johon vastasi 76 tahoja. Haastattelutahot ja verkkokyselyyn vastaajat olivat ammattikorkeakouluista, yliopistoista, seutukaupungeista, yrityksistä, elinkeinoelämän järjestöistä, alueellisista keskuskauppakamareista sekä maakuntaliitoista. Lisäksi käytiin keskustelua opetus- ja kulttuuriministeriön virkakunnan kanssa. Selvitykseen koottiin myös aineistoa aikaisemmista seutukaupunkiselvityksistä, korkeakoulututkimuksista ja erilaisista tilastoista.

Seutukaupungeista valmistuu 10 % ammattikorkeakoulututkinnoista ja 1 % yliopistotutkinnoista. Korkeakoulutoimintaa on lähes neljäsäksyymenessä seutukaupungissa, mutta seutukaupungit itse toivoivat koulutustoimintaa enemmän ja pysyvämmiin kaupunkeihin. TKI-rahoitus ohjautuu vähäisesti seutukaupunkeihin, mutta erilaiset eu-rahoitukset paikkaavat tilannetta Itä- ja Pohjois-Suomessa. Seutukaupungit ja korkeakoulut ovat luoneet erilaisia paikallisia malleja vastaamaan osaajatarpeisiin ja yritysten tki-tarpeisiin.

Seutukaupunkeihin on myös kehittynyt ja kehitetty yritysekosysteemejä, joissa korkeakoulut ovat mukana toimijoina.

Jotta seutukaupunkien yritysten osaajatarpeeseen pystyttäisiin vastaamaan ja tki-toiminta kasvaisi yritysten kasvun vaatimalle tasolle ehdotetaan muun muassa seuraavia toimenpiteitä. Kehitetään seutukaupungeissa koulutusväyliä varhaiskasvatuksesta perusasteen kautta toiselle ja kolmannelle asteelle. Korkeakoulujen rahoitusmallin tulee aidosti palkita korkeakoulujen yhteistyöstä sekä muualla kuin keskuskampuksella toimimisesta siten, että korkeakoulut pystyvät joustavasti vastaamaan seutukaupunkien työelämän tarpeisiin. Jatkuvan oppimisen ja TKI-toiminnan rahoituksessa on seutukaupungeille korvamerkittävä rahoitusosuus, jotta työikäisten koulutusta sekä tutkimus- ja kehitystoimintaa saadaan lisättyä seutukaupungeissa. Kehitetään lähi-, hybridi- ja etäopetusmalleja, jotta paikkariippumaton koulutus ja opiskelu mahdollistuvat. Korkeakoulujen koulutustarjonta tuodaan helposti saavutettavaksi ja löydettäväksi digialustalle. Tuotetaan lyhyen aikavälin alueellista ennakoititietoa koko Suomessa yritysten, kuntien ja koulutuksenjärjestäjien kanssa yhteistyössä.

Lukuisat seutukaupungeista viime vuosina valmistuneet selvitykset antavat näkymää siihen, että seutukaupunkien merkitys ymmärretään. Selvityksiä tärkeämpää on kuitenkin oikeasti toteuttaa ehdotettuja toimia ja varmistaa hyvinvointi ja tärkeiden elinkeinoalojen tulevaisuus Suomessa – sekä ihmisten mahdollisuudet hyvään elämään seutukaupungeissa.

1 Johdanto

Sipilän hallitus aloitti seutukaupunkiohjelmityön, jota Rinteen ja Marinin hallitukset ovat jatkaneet. Marinin hallitusohjelma tunnistaa seutukaupunkien erityispiirteet ja sisältää lukuisia seutukaupunkeja koskevia toimenpiteitä. Hallitusohjelmaan kirjattu seutukaupunkiohjelman toimeenpano-ohjelma valmistui kesällä 2020 ja se korosti koulutuksen sekä osaamisen tärkeyttä seutukaupunkien elinvoiman ylläpitäjänä ja vahvistajana. Tiede- ja kulttuuriministeri Annika Saarikko asetti selvityshenkilö Hanna Kososen 16.12.2020 tekemään korkeakoulujen ja seutukaupunkien vuorovaikutusselvityksen, jotta tilannekuva sekä tarvittavat toimet tarkentuisivat.

Seutukaupungeissa sijaitsee Suomen suurimmat teollisuuslaitokset ns. teollinen selkäranka ja siten merkittävä osa suomalaista vientiä sekä palveluita. Seutukaupungeissa asuu noin miljoona suomalaista, mutta viime vuosikymmenet niihin kohdistuneet politiikkatoimet ovat olleet kuihduttavia. Seutukaupungit ovat kärsineet erilaisten rakennemuutosten aiheuttamista shokeista sekä muuttotappiosta. Seutukaupunkeihin on investoitu viime vuosina merkittävästi ja niiden teollisuuslaitokset sekä perheytykset ovat hyvin paikkaan sidottuja ja sitoutuneita. Osaamisen tarve on olemassa ja siihen vastaaminen ei ole ainoastaan seutukaupunkien paikallinen elinvoimakysymys vaan myös Suomen tulevan kasvun sekä hyvinvoinnin kannalta välttämätön kysymys.

Seutukaupungeista on viime vuosina tehty lukuisia selvityksiä niin elinvoiman, vetovoiman kuin tulevaisuuden näkymien osalta. Suomalaista korkeakoulutusta taas on tutkittu niin kansainvälisissä vertailuissa kuin Suomen sisäisesti nuorten opintoihin hakeutumisen, opiskelijoiden liikkumisen ja opiskelupaikkakunnalle sitoutumisen kuin korkeakoulutettujen sijoittumisen osalta.

Tavoitteena seutukaupunkien ja korkeakoulutuksen vuorovaikutus -selvityksessä on antaa tilannekuva olemassa olevin esimerkein ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen toiminnan vaikutuksista seutukaupungeissa ja esittää ehdotuksia vuorovaikutuksen tehostamiseksi. Teemoina ovat ammattikorkeakoulujen tutkintoon johtavan koulutuksen ja seutukaupunkien työvoiman välinen yhteys työvoiman saatavuudessa ja kohtaannossa. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen koulutustarjonta osana parlamentaarista jatkuvan oppimisen uudistusta ja millaisia erityistarpeita, joustavia menettelyjä sekä rakenteita tulisi valmistella. Ammattikorkeakoulujen TKI-profiilien ja seutukaupunkien elinkeinostrategisten

linjausten kohtaaminen sekä se millä tavoin yliopistot vahvistavat seutukaupunkien elinvoimaa.

Selvityshenkilö FM, kansanedustaja Hanna Kososen tukena toimi ohjausryhmä, johon kuuluivat Loimaan keskuskauppakamarin Niina Nurmi, Lohjan kaupunginjohtaja Mika Sivula sekä Savonia ammattikorkeakoulun rehtori Mervi Vidgren. Opetus- ja kulttuuriministeriöstä yhteishenkilöitä olivat erityisavustaja Markus Ylimaa sekä opetusneuvos Jukka Haapamäki. Työn järjestelyissä avustivat Inna Kallioinen sekä Siiri Mertakorpi.

2 Taustaa – Sanna Marinin hallitusohjelman linjaukset ja toimet

Sanna Marinin hallitusohjelmassa (2019) tunnistetaan niin metropolialueen, kasvukeskusten, maakuntakeskusten, seutukaupunkien kuin harvaan asuttujen seutujenkin erilaisuus ja tarpeet. Seutukaupunkien merkitys Suomelle on tunnistettu. Hallitusohjelmassa todetaan yksittäisten ratkaisujen merkitys seutukaupunkien ja niiden yritysten toiminnalle ja verkostomaisen toiminnan tärkeys. Seutukaupunkien elinvoiman kehittämiseksi toteutetaan toimenpideohjelma.

Sanna Marinin hallitusohjelman osaamisen kokonaisuudessa korostuu korkeakoulutuksen saavutettavuus, tasa-arvoiset mahdollisuudet opiskeluun ja osaamisen kasvattamiseen maantieteestä, vähemmistöasemasta, sosiaaliekonomisesta asemasta tai sukupuolesta riippumatta. Hallitusohjelman tavoitteena on vastata osaajatarpeisiin aloilla ja alueilla, nostaa korkeakoulutettujen määrä Suomessa 50 %:iin ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatio-panostukset (TKI) 4%:iin bruttokansantuotteesta vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteet noudattavat viime kaudella toteutettua korkeakoulutuksen strategiaproessin linjauksia.

Korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrän nosto 50 %:iin tarkoittaa käytännössä seuraavien vuosien aikana (2023-) jo aloitetun linjan mukaista aloituspaikkamäärien nostoa (2020–2022) 3 000–4 000 paikalla vuosittain, jotta tavoite voisi täytyä 2030-luvulla. Ehdotettuun 3 000–4 000 aloituspaikkalisäykseen on sisällytetty ajatus siitä, että 80 % aloittaneista valmistuu. Tällä hetkellä kuitenkin on olemassa noin 60 000 nuoren aikuisen hakijajoukko, joka kannattaisi purkaa mahdollisimman nopeasti – käytännössä niin nopeasti kuin vain korkeakoulut pystyvät opiskelijoita sisään ottamaan. Aloituspaikkoja tulisi olla siis seuraaville vuosille useampi tuhat enemmän kuin 3 000–4 000 keskimääräisesti tarvittava määrä, jolla 2030 mennessä 50 %:n tavoite voitaisiin saavuttaa.

Seutukaupunkiohjelman toimeenpano-ohjelman 2020–2022 valmistui kesäkuussa 2020. Toimeenpano-ohjelmassa esitettiin ammatillisen toisen asteen koulutukseen ja korkeakoulutukseen, erityisesti ammattikorkeakoulutukseen, liittyviä toimenpiteitä. Toimenpiteissä korostettiin ammattikorkeakoulujen roolia yritysyhteistyössä, osaajatarpeen ratkaisijana ja alueellisen vaikuttavuuden vahvistajana. Ohjelmassa korostettiin alueellista lähestymistapaa ja ehdotettiin tehtäväksi selvitys, jossa kartoitetaan seutukaupunkien nykyisiä mahdollisuuksia hyödyntää yliopistojen ja korkeakoulujen strategista rahoitusta sekä yhteistyömahdollisuuksia ja laajemmin teknologian ja tutkimuksen kehittämisrahoitusta.

Tämä selvitys toteuttaa myös keväällä 2020 valmistunutta kansallista tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden tiekarttaa, jonka tavoitteena on kehittää ammatillisen koulutuksen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteisten TKI-palvelujen tarjontaa yrityksille sekä lisätä ministeriöiden ja aluetoimijoiden vuoropuhelua TKI-toimien linjaamiseksi.

3 Seutukaupunkien ominaispiirteitä

3.1 Seutukaupungit käsitteenä

Seutukaupungit sijaitsevat eri puolilla Suomea. Ne ovat seutunsa keskuksia ja vetureita, mutta eivät maakuntien keskuskaupunkeja tai niiden kehyskaupunkeja. Seutukaupungeissa asuu lähes miljoona asukasta ja ne ovat talousalueensa keskuksina riittävän suuria elinvoiman ylläpitämiseen. Seutukaupungit kattavat suuren osan Suomen pinta-alasta ja samalla myös luonnonvaroista.

Seutukaupunki käsitteenä oli vieras selvitykseen osallistuneille muille toimijoille kuin seutukaupunkien edustajille. Seutukaupunki -termiä haastaa se, että joukkoon kuuluvat kaupungit ovat hyvin erilaisia. Niillä on paljon yhdistäviä, mutta myös erottavia tekijöitä. Seutukaupunkien haasteet muistuttavat osin pienempien maakuntien keskuskaupunkien haasteita.

3.2 Seutukaupunkien ominaispiirteitä

Seutukaupunkeja on 57 ja niiden yhdistävä tekijä on asema paikalliskeskuksena. Seutukaupungit poikkeavat toisistaan monilla tavoin. Väestö vaihtelee Kannuksen ja Ähtärin alle kuuden tuhannen asukkaan kaupungeista salon yli 50 000 asukkaan kaupunkiin. Keskimäärin seutukaupungeissa on 16 300 asukasta. Salo, Lohja, Rauma ja Savonlinna ovat selkeästi suurimmat seutukaupungit.

Pieni kaupungistuminen -selvityksen (Rasmus & Antikainen, 2020) mukaan seutukaupungit kuuluivat 2010-luvulla supistuviin kuntiin neljää poikkeusta: Ylivieskaa, Paimiota, Laitilaa ja Valkeakoskea lukuun ottamatta. Seutukaupunkien väestö supistui niin luonnollisesti kuin muuttoliikkeenkin takia. Seutukaupungeista muuttivat pois erityisesti alle 15-vuotiaat ja työkäiset, ja samalla eläkeläisten osuus kasvoi. Seutukaupungeista muutettiin erityisesti maakuntien keskuskaupunkeihin sekä muihin kasvukeskuksiin. Kansainvälinen muutto-liike oli positiivista, tosin se vaihteli eri seutukaupunkien välillä paljon. Seutukaupungit ovat kuitenkin kansainvälistymisessä paria poikkeusta lukuun ottamatta jäljessä kasvukeskuksia. Lähes kaikki 2010-luvulla kasvaneet kunnat olivat joko suuria korkeakoulukaupunkeja tai näiden kehyskuntia. Negatiivinen väestönkehitys on yksi seutukaupunkien isoimmista haasteista.

Seutukaupungeissa sijaitsee yli 70 000 yritystä, joista suurin osa liittyy vientiteollisuuteen. Seutukaupunkien osuus BKT:stä on noin 10–15 %. Tilastokeskuksen vuoden 2015 tietojen pohjalta. Vertailua hankaloittaa yritysten arvonlisäyksen tilastointi pääkonttoripaikkakunnalle. Siten 10–15 % luvussa ei näy kokonaisuudessaan seutukaupunkien vaikutus BKT:seen. Seutukaupungeissa on merkittäviä satama- ja energia-alan kaupunkeja, matkailukeskuksia sekä laaja pk-sektori. Elinvoimaa seutukaupungeille -selvityksessä (Rantakokko, 2017) johtopäätöksenä todettiin, että ratkaisevaa on, mitä tehdään seutukaupunkien elinvoimalle. Seutukaupungit Suomen teollisen toiminnan ydinalueina ovat tärkeitä Suomen kansantaloudelle. Mikäli ne heikkenisivät vaarana olisi samalla Suomen teollisen selkärangan murtuminen.

Seutukaupunkeihin investoidaan merkittävästi. Keväällä 2021 uutisoidut suuret investoinnit kuten Uudenkaupungin autotehtaiden tuhannen uuden työntekijän rekrytointi ja Kemin miljardin euron biotuotetehdasinvestointi, ovat osuneet seutukaupunkeihin.

Seutukaupungeissa on läpikäyty lukuisia rakennemuutoksen mullistuksia. Timo Aron ja Susanna Haanpään T55 seutukaupunkianalyyssissä todetaan, että kaikki seutukaupungit ovat läpikäyneet rakennemuutoksen niin teollisuuden, palveluiden kuin osaamisenkin. Rakennemuutoksia on ollut vauhdittamassa globaalit voimat, mutta myös kansalliset, maakunnalliset ja alueelliset toimenpiteet. Keskittymistä voidaan nähdä kaikilla kolmella tasolla: valtakunnallisella, maakunnallisella ja kuntakohtaisella tasolla. Aluerakenteen isot muutosvoimat ovat mm. kaupungistuminen, samanaikainen keskittymis-, harvenemis- ja autoitumiskehitys, liikenne- ja kasvukäytävien vyöhykkeisyys, alueliikkuvuus, demografinen muospaine, alueellinen eriytyminen ja monipaikkaisuus. Kaikki muutosvoimat vaikuttavat toisiinsa kiinteästi. (Aro & Haanpää 2018) Muutosvoimiin on hyvä lisätä myös osaamisen kehitys, johon vaikuttavat suuresti alueen koulutuspolut, koulutustarjonta ja näissä tapahtuvat muutokset.

Rantakokko jakaa seutukaupungit kolmeen ryhmään: positiivisen rakennemuutoksen ja kasvun kaupunkeihin, keskijoukon hitaasti kehittyviin kaupunkeihin sekä haasteellisen tilanteen kaupunkeihin. Seutukaupungit ovat olleet viime vuosien rakennemuutoksen menettäjiä niin valtion työpaikkojen kuin muun rakenteellisen muutoksen kautta ja siten osaajapula vaivaa kaupunkeja monilla aloilla. Toisena isona haasteena onkin työpaikkojen negatiivinen kehitys.

Monien rakennemuutosten ansiosta seutukaupunkien teollisuudessa ja elinkeinoelämässä tuottavuusloikka on osin jo tehty, sillä teollisuuden tuottavuuden kasvu on parantunut muita aloja paremmin. Mikäli oletamme, että isot teollisuuslaitokset ja perheyrietykset eivät muuta seutukaupungeista pois, osaajamäärä eikä siihen kohdistuva tarve tule seutukaupungeissa laskemaan tulevina vuosina.

Elinvoima- ja vetovoimaselvityksessä (Haanpää, 2018) seutukaupunkien parasta viidenestä yhdisti se, että ne sijaitsevat rannikkoseudulla, kasvukeskusten lähellä tai liikennekäytävien solmupisteissä. Negatiivisen kierteen kaupungeissa taas huono ilmiö on johdannut seuraavaan ja sitä seuraavaan ilmiöön. Selvityksessä nousi esille huomio siitä, että menestymisen mahdollisuudet ovat kärkitoimialojen vahvistamisessa ja laajassa elinkeinorakenteessa. Menestymisen haasteena nähtiin muun muassa koulutusmahdollisuuksien heikentyminen ja liikenneväylien kehittyminen.

Seutukaupunkien vetovoimatutkimuksessa (Laamanen & Kultanen 2019) keskeisinä vetovoimatekijöinä pidettiin turvallisuutta, asuinympäristöä, liikenteellistä saavutettavuutta sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita. Vetovoimaan vaikuttivat myös ilmapiiri ja fiilis. Eriyinen elämänlaatu voisi olla seutukaupunkien vahvemminkin markkinoitu houkutteleva tekijä. Seutukaupungeista löytyy palveluita, edullista ja väljää asumista sekä ruuhkatuomua, mitkä koronan jälkeisessä maailmassa voivat näyttäytyä entistä houkuttelevampina elinympäristön piirteinä. Seutukaupunkien kannattaa rohkeasti nojautua kaupunkiensä elämänlaadun itsestäänselvyksiin ja kertoa niistä reippaasti markkinoinnissaan.

Oleellista olisi tunnistaa ja tunnustaa vieläkin paremmin seutukaupungeissa tapahtuva arvonlisäys ja merkitys koko Suomen hyvinvoinnille. Kysymys seutukaupunkien elinvoimasta ei ole ainoastaan niitä kaupunkeja pistemäisesti koskeva haaste vaan välillisesti koko Suomen kilpailukykyyn ja hyvinvoinnin mahdollistava kysymys. Tunnistamista helpottaisi ajantasaiset ja oikeat luvut seutukaupunkien osuudesta BKT:hen ja osuus Suomen viennistä. Nämä luvut eivät ole suoraan Tilastokeskuksen luokittelusta kaivettavissa, mutta selvitys lukujen esiin tuomiseksi kannattaisi tehdä. Seutukaupungit itse voisivat tehdä vahvempaa markkinointia elämänlaadusta, mikä seutukaupungeissa mahdollistuu.

4 Seutukaupungit ja aluepolitiikka

Useissa selvityksissä on todettu, ettei seutukaupunkien asemaa tai merkitystä ole riittävästi huomioitu kaupunkipolitiikassa. Seutukaupunkien merkitys arvonlisäykselle ja suomalaiselle kansantaloudelle on kuitenkin suuri. Seutukaupunkien teollisuus on hyvin paikkakuntaan kiinnittynyttä, laitokset ovat suuria ja ne ovat sijainneet alueella jopa vuosikymmeniä. Seutukaupungeissa on myös paljon perheyriytyksiä, joille paikkakuntasidonnaisuus on olennainen osa tekemisen identiteettiä. Miljoonan ihmisen kotipaikan elinvoimalla on merkitystä myös inhimillisellä tasolla. Seutukaupunkien elinvoima on merkityksellistä myös tasapainoisen aluekehityksen näkökulmasta niin maakuntien sisällä kuin koko Suomessa. Vaikka seutukaupunkien välillä yritysdynamiikassa on suuria eroja, todetaan Aron ja Haanpään selvityksessä seutukaupunkien yritysdynamiikan olevan pääosin hyvä. Joka toisessa seutukaupungissa yrityskanta ylitti koko maan keskiarvon suhteessa väkilukuun (Aro & Haanpää, 2018).

Suunta on ollut maakunnan keskuskaupunkeihin keskittävä niin hallinnollisten tehtävien, väestökehityksen, koulutuksen kuin elinkeinojenkin osalta, eikä seutukaupunkien asemaa vahvistavaa politiikkaa olla tehty juuri ollenkaan vuosikymmeniin. Valtakunnallisissa toimissa taloudellistuotannollisista syistä on keskitetty virastoja, laitoksia ja työpaikkoja, eikä samaan aikaan tapahtuvia päätöksiä olla synkronoitu tai vaikutuksia arvioitu eri alueiden kokonaiselinvoiman näkökulmasta. Tämä todetaan Alueellistamisen koordinaatioryhmän raportissa (2017). Raportin mukaan erityisesti maakunnan toiseksi suurimpiin kuntiin on kohdistunut suhteellisesti tarkasteltuna suuri osuus valtion 2010-luvulla tapahtuneista työpaikkavähennyksistä.

Sipilän hallituksen aikana alkoi määrätietoisempi seutukaupunkien tilannetta pohtiva työ, jonka tuloksia edellä mainitut raportit myös ovat. Sekä Rinteen että Marinin hallitukset ovat jatkaneet seutukaupunkityötä toteuttamalla Seutukaupunkiohjelman toimeenpano-ohjelman 2020–2022. Ohjelmassa on 31 toimenpidettä seutukaupunkien kehittämistä varten, joista osa on jo toteutuksessa.

Oleennaista on saada aikaan todellisia toimia. Tunnistetaanko aidosti seutukaupunkien Suomen kansantaloudelle ja hyvinvoinnille tuottama arvonlisä ja merkitys, ja muuttuuko käytännön toimenpiteiden tasolla tehty aluepolitiikka seutukaupunkien elinvoimaa tukevaksi. Mikäli seutukaupunkien elinvoimaa tukevia toimenpiteitä aletaan toteuttaa, on mahdollista säilyttää ja vahvistaa näiden tärkeiden keskittymien potentiaali

hyvinvoinnin tuottajana. Mikäli jatketaan kuten tähän asti aikaisemmin, menetykset voivat olla todella suuria niin viennin vähenemisen, työllisyysasteen laskemisen kuin epätasapainoisen aluekehityksen osalta.

5 Selvityksen toteutus

Selvitys korkeakoulujen ja seutukaupunkien vuorovaikutuksesta toteutettiin 16.12.2021–31.3.2021. Taustahaastattelut aloitettiin joulukuussa ja ne jatkuivat maaliskuulle asti. Verkkokysely toteutettiin yrityksille ja korkeakouluille 18.1.–27.1.2021 sekä seutukaupungeille ja maakuntaliitoille sekä keskuskauppakamareille 18.1.–2.2.2021 välisenä aikana. Ryhmäteemahaastattelut toteutettiin 27.1.–8.2.2021 välisenä aikana.

Taustahaastatteluihin osallistui yhteensä 28 henkilöä. Taustahaastatteluilla pyrittiin pohjustamaan verkkokyselyjen ja teemahaastattelujen kysymyksen asettelua sekä syventämään kootun aineiston perusteella tietoa korkeakoulujen ja seutukaupunkien vuorovaikutuksesta.

Teemahaastatteluihin osallistui 34 henkilöä, joista yksi osallistui myös taustahaastatteluihin. Teemahaastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina, joissa osallistujamäärä vaihteli yhden ja viiden välillä. Ryhmät toteutettiin erikseen ammattikorkeakouluille, yliopistoille, elinkeinoelämän keskusjärjestöille ja Suomen Yrittäjille sekä seutukaupungeille. Kysymykset olivat erilaiset kaikille neljälle eri ryhmälle ja niillä haettiin laadullista aineistoa selvityksen tueksi.

Verkkokyselyssä kerättiin sekä määrällistä että laadullista aineistoa. Kyselyitä oli neljä erilaista eli omansa korkeakouluille, seutukaupungeille, yrityksille sekä maakuntaliitoille ja alueiden keskuskauppakamareille. Vastauksia saatiin 21 korkeakoululta, 32 seutukaupungilta, 7 yritykseltä ja 16 maakuntaliitolta tai keskuskauppakamarilta.

Verkkokyselyyn vastanneiden seutukaupunkien koko noudatteli keskimäärin seutukaupunkien asukaslukuja. Vastanneista alle 10 000 asukkaan kaupunkeja oli lähes kolmasosa, 10 000–20 000 asukkaan kaupunkeja hieman alle puolet, 20 000–30 000 asukkaan kaupunkeja oli kuudesosa ja yli 30 000 asukkaan kaupunkeja kymmenesosa vastanneista.

Verkkokyselyyn vastasi 11 ammattikorkeakoulua ja 10 yliopistoa. Maantieteellisesti vastanneita oli tasaisesti eri puolilta Suomea. Osin samat korkeakoulut osallistuivat myös teemahaastatteluihin.

Verkkokyselyyn vastasi vain 7 yritystä. Kapeaa otantaa pyrittiin laajentamaan teemahaastattelujen avulla, joissa mukana olivat elinkeinoelämän keskusjärjestöt. Näitä olivat

Elinkeinoelämän keskusliitto, Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry, Teknologiateollisuus ry, Kaupan liitto, Metsäteollisuus ry, Kemianteollisuus ry sekä Suomen Yrittäjät ry. Keskusjärjestöillä on koottua tietoa jäsenyritystensä toiminnasta ja tarpeista. Lisäksi yrityksiä koskevaa tietoa saatiin verkkokyselyissä maakuntaliitoilta ja alueellisilta keskuskauppakamareilta.

Tausta-aineisto koostuu seutukaupungeista tehdyistä selvityksistä, korkeakoulutuksen tutkimuksista ja tilastoista.

Vaikka tähän selvitykseen kerätyssä aineistossa on myös määrällistä tietoa, ei selvityksen tuloksissa niitä esitetä. Seutukaupungit eroavat kooltaan, elinkeinorakenteeltaan, liikenne- ja muilta yhteyksiltään sekä tarpeiltaan suuresti ja siten päädyttiin kuvailemaan eri tahoilta seutukaupunkien korkeakoulutukseen liittyviä ilmiöitä.

6 Korkeakoulutus Suomessa

6.1 Korkeakoulut, yliopistolaki ja ammattikorkeakoululaki

Suomessa on yksi maailman kattavimmista korkeakouluverkoista suhteessa asukasluukuun. Viiden ja puolen miljoonan asukkaan maassa toimii 24 ammattikorkeakoulua ja 13 yliopistoa. Ammattikorkeakoulujen toiminnassa korostuu ammattikorkeakoululain mukaan yhteys työelämään ja alueelliseen kehittämiseen. Ammattikorkeakoulut ovat monialaisia ja alueellisia ammattikorkeakouluja, joissa harjoitetaan alueen elinkeinorakennetta uudistavaa soveltavaa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa sekä taiteellista toimintaa. Ammattikorkeakoulujen tehtävä ulottuu yliopistoja luontaisemmin maantieteellisesti seutukaupunkeihin. (Ammattikorkeakoululaki 2014)

Yliopistolain toisessa pykälässä määritellään yliopistolle kolme tehtävää. Yliopiston tulee edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta ja kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Yliopiston tulee toisen pykälän mukaan tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. (Yliopistolaki pykälä 2/2009) Lain perusteella voidaan nähdä, että seutukaupunkiin ulottuva toiminta on osa yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja seutukaupungeissa tapahtuva toiminta lisää yliopiston yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

6.2 Korkeakoulutuksen saavutettavuus

Suomalaista koulutusjärjestelmää pidetään yhtenä maailman parhaista. Myös erilaisissa kansainvälisissä korkeakouluvertailuissa Suomi pärjää hyvin. Suomessa korkeakoulutus on ilmaista ja tasa-arvoisesti saavutettavissa nuorille. 1950–1970-luvuilla rakennettu kattava korkeakouluverkko toteutettiin myös muualla kehittyneissä maissa hyvinvointiyhteiskuntien rakentamisen aikana. Kuitenkin viime vuosina kuitenkin korkeakoulutettujen osuuden kasvu on Suomessa ollut hitaampaa kuin OECD-maissa keskimäärin. Osin tämä johtuu siitä, ettei Suomessa muista poiketen ole lyhyitä korkeakoulututkintoja. (OECD 2020)

GATE – Korkeakoulutuksen saavutettavuus ja tasa-arvo Suomessa ja verrokkimaissa -tutkimuksen raportissa (Nori & al, 2021) todetaan, että korkeakoulutuksen alueellinen saavutettavuus on hyvä, mutta korkeakoulusektoreittain tarjonta on melko keskittynyttä. Koulutusalarajonnassa on suuria eroja korkeakoulukohtaisesti. Ammattikorkeakoulujen

saavutettavuus on yliopistoja parempi. Hyvää on, että korkeakoulujen läpäisyaste on keskimääräistä parempi muihin OECD-maihin verrattuna. Suomessa nuoret aloittavat korkeakouluopinnot useamman vuoden myöhemmin verrokkimaihin verrattuna, joten valmistuminen ja työelämään siirtyminen tapahtuu myös myöhemmin.

Tyypillistä on, että ammattikorkeakouluun hakeutuessaan nuoret hakeutuvat oman maakuntansa ammattikorkeakouluun. Yliopistoihin pääsevät helpommin kaupungeiksi luokitellusta kuntaryhmästä tulevat hakijat. Taajamista ja maaseudulta tulevat pärjäävät yliopistotahauissa heikommin. Kaupunkilaiset ovat myös yliedustettuina yliopistoon hakijoiden joukossa. Asuinpaikan lisäksi akateeminen perhetausta vaikuttaa halukkuuteen hakeutua yliopistoihin ja joustavasti pidempienkin matkojen päähän. (Nori & al, 2021)

Kesällä 2020 opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelmatyön. Työssä selvitetään ja luodaan suunnitelma suomalaisen korkeakoulutuksen saavutettavuudelle niin maantieteellisesti, sukupuolen, vähemmistöaseman tai sosioekonomisen aseman näkökulmasta.

6.3 Korkeakoulutettujen maantieteellinen sijoittuminen

Suomessa on yksi maailman kattavimmista korkeakouluverkoista, mutta silti koulutuserot ovat merkittävät niin maakuntien kuin kuntien välillä. VKTM-indeksi eli väestön koulutustasoindeksi kertoo perusasteen jälkeen suoritettujen toisen tai kolmannen asteen koulutuksen pituuden henkeä kohti. Suomessa vuonna 2019 keskiarvon ylittivät Uusimaa, Pirkanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa. Indeksien kärkimaakunnissa on laajasti eri asteista koulutusta saatavilla, mutta häntäpäin maakunnista puuttuu oma yliopisto ja maakunnat jäävät jälkeä väestön koulutustasossa. Koulutustasoltaan kärkimaakunnissa on tarjolla laajasti aloituspaikkoja eri koulutusasteilla, mikä tuo alueelle opiskelijoita myös oman alueen ulkopuolelta. Näistä koulutuksen perässä muuttaneista osa jää usein myös koulutusmaakuntaan.

Kaupunkitasolla tarkasteltuna koulutustasoindeksi on korkeimmillaan suurimmissa korkeakoulukaupungeissa ja niiden kehyskunnissa. Kymmenen kärkikaupunkia ja kuntaa ovat Kauniainen, Espoo, Helsinki, Pirkkala, Oulu, Muurame, Lempäälä, Kirkkonummi, Tampere ja Jyväskylä. Ääripäiden välillä Kauniaisesta Kivijärveen on nelinkertainen ero.

Koulutus jakaantuu epätasaisesti maantieteellisesti ja suhteessa nuoreen ikäluokkaan. Ammatillista koulutusta on saatavilla paljon maakunnissa, joissa ei ole omaa yliopistoa. Näitä maakuntia ovat Etelä-Savo, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Päijät-Häme ja Etelä-Pohjanmaa. Ammattikorkeakoulun aloituspaikkoja on taas suhteessa eniten ikäluokkaan nähden Kanta-Hämeessä, Etelä-Savossa, Keski-Pohjanmaalla, Lapissa ja Kymenlaaksossa. Näissä

maakunnissa Lappia lukuun ottamatta myöskään ei ole omaa yliopistoa ja vain vähän yliopistojen aloituspaikkoja. Nuorisoikäluokan kokoon suhteutettuna eniten yliopistojen aloituspaikkoja oli Etelä-Karjalassa, Pohjois-Karjalassa, Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa. Ei lainkaan tai vähäisesti yliopistojen aloituspaikkoja oli Kymenlaaksossa, Etelä-Pohjanmaalla, Kanta-Hämeessä, Kainuussa, Etelä-Savossa ja Päijät-Hämeessä. (Sitran julkaisematon väliraportti Miten osaajat liikkuvat 12.2.2021 sekä opetus- ja kulttuuriministeriön tilastot 2020)

6.4 Tutkintoon valmistuneiden liikkuvuus ja työllistyminen

Ammatillisen tutkinnon vuosina 2014–2018 suorittaneista pääosa työllistyi koulutusmaakuntaansa. Vuosina 2014–2018 ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla oli erityisen hyvä työllistymisaste. (Opetus- ja kulttuuriministeriö tilastot 2020)

Alue voi hyötyä koulutustoiminnasta, mikäli alueella on kykyä työllistää maakunnasta valmistuneet opiskelijat ja houkutella paikkakunnalle muista maakunnista muuttavia opiskelijoita. Maakuntien kyky pitää opiskelijat paikkakunnalla vaihtelee suuresti. Uudellamaalla 2015–2018 ammattikorkeakoulututkintoon kouluttautuneista työllisistä lähes yhdeksän kymmenestä työllistyi Uudellemaalle. Muista maakunnista liikkuvuus oli selvästi suurempaa. Väestöpohjaltaan suurissa maakunnissa koulutusmaakunta piti tutkinnon saaneet helpommin alueella. Kanta-Hämeen, Etelä-Savon ja Päijät-Hämeen maakunnissa ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista alle puolet työllistyi koulutusmaakuntaan. Muutenkin syrjäiset ja vahvan ja väkirikkaan maakunnan viereiset maakunnat työllistivät heikosti. Uusimaa veti eniten kouluttautuneita kaikkialta Suomesta. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet työllistyivät suuriin maakuntiin ja ammatillisen tutkinnon suorittaneita huomattavasti herkemmin koulutusmaakunnan ulkopuolelle. (Sitra 2021)

Vuosina 2014–2018 ylemmän korkeakoulututkinnon ja tutkijakoulutuksen Uudellamaalla suorittaneista yhdeksän kymmenestä työllistyi koulutusmaakuntaan. Muissa maakunnissa työllistymisen koulutusmaakuntaan jäi huomattavasti vähäisemmäksi. Pohjanmaa, Pirkanmaa ja Varsinais-Suomi olivat Uudenmaan jälkeen seuraavaksi parhaimmat työllistäjät, kun heikoiten työllistettiin Keski-Pohjanmaalla, Etelä-Karjalassa, Kainuussa ja Etelä-Savossa. Korkeastikoulutetut muuttivat myös Uudellemaalle ja työllistyivät siellä, kuten erityisesti naapurimaakunnista Pirkanmaalle, Varsinais-Suomeen ja Pohjois-Pohjanmaallekin. Kuitenkin ylemmän korkeakoulututkinnon ja tutkijakoulutuksen suorittaneet työllistyivät erityisesti koulutusmaakuntaan tai lähialueen maakuntaan. Aloittain tarkasteltuna koulutusmaakuntaan työllistettiin erityisesti tieto- ja viestintäteknologian (ICT) - ja luonnontieteiden koulutusosalta. Maakunnittain työllistymisessä on kuitenkin suuria eroja: ICT-alalla Etelä-Karjalan 26 %:sta Uudenmaan 96 %:iin ja luonnontieteissä Päijät-Hämeen 29,2 %:sta Uudenmaan 91 %:iin. Terveys- ja hyvinvointiala, kauppa, hallinto ja oikeustieteet sekä

yhteiskunnalliset että kasvatusalat olivat koulutusaloja, joilta keskimäärin työllistettiin eniten muihin kuin koulutusmaakuntaan. (Sitra 2021)

Kansainvälisesti verrattuna Suomi on pitänyt huolta alueistaan ja eri puolilla Suomea asuvista nuorista laajalla korkeakouluverkolla. Elinkeinoelämämme on vaatinut korkeaa osaamista ja ennusteiden mukaan tarve kasvaa tulevaisuudessa, eikä pelkästään kasvukeskuksissa vaan kaikkialla Suomessa. Tasa-arvoinen ja saavutettava korkeakoulutus on tukenut Suomen kasvua ja on sille edellytys myös Suomen tulevaisuudessa. Pienessä maassamme on kaikki voimat ja potentiaali otettava käyttöön.

Uusimaa ja suuret kasvukeskukset Turku, Tampere ja Oulu vetävät nuoria opiskelemaan laajalla korkeakoulutustarjonnallaan. Uusimaa pitää maakunnassa 90 % siellä korkeakouluissa opiskelleista ja valmistuneista 90 prosenttisesti seudulla. Muiden suurten kasvukeskusten eli Turun, Tampereen ja Oulun välillä muutettiin vähäisesti, mutta valmistumisen jälkeen lähinnä pääkaupunkiseudulle. Naapurimaakunnistakin veto veti kasvukeskuksiin ja muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle.

7 Korkeakoulutus seutukaupungeissa

Rakennemuutos on ravistellut seutukaupunkeja myös koulutuksen suhteen. Seutukaupungeissa on kohtuullisen hyvin tarjolla toisen asteen koulutusta niin ammatillisen kuin lukiokoulutuksenkin muodossa, mutta korkeakoulukampukset ovat siirtyneet keskuskäyppänpunkeihin viimeisten vuosikymmenten aikana. Itä-Suomen yliopisto siirsi yli 40 vuotta toimineen opettajankoulutuslaitoksen Savonlinnasta Joensuuhun ja samalla vei kaupungista lähes 900 opiskelijaa ja noin 150 työntekijää sekä yliopistotasaisen opetuksen. Myös ammattikorkeakoulut ovat vähentäneet toimipaikkojaan rajusti.

7.1 Yliopistot seutukaupungeissa

Vuosien 2015–2020 välillä ylempiä korkeakoulututkintoja suoritettiin Suomessa 95 349, joista seutukaupungeissa 942. Tuossa luvussa näkyy vielä Itä-Suomen yliopiston Savonlinnan opettajankoulutuslaitokselta 240 valmistunutta (2015–2017). Lisäksi luvussa ovat mukana Turun yliopiston Rauman kampus (669 tutkintoa), Åbo Akademin Pietarsaaren kampus (6) ja Jyväskylän yliopiston Sotkamon kampus (27). Kaikista ylemmistä korkeakoulututkinnoista suoritettiin siis seutukaupungeissa alle prosentti.

Suomessa ainoastaan yhdessä seutukaupungissa sijaitsee enää yliopistokampus. Turun yliopiston Rauman kampuksen opettajankoulutuslaitoksella voi opiskella kasvatustieteissä kandidaatin ja maisterin tutkintoja, luokanopettajaksi, varhaiskasvatuksen opettajaksi sekä käsityön aineen opettajaksi. Lisäksi voi englanniksi opiskella International Bachelor Degree -ohjelmissa.

Aalto-yliopistolle on annettu tehtäväksi koko Suomen hyvinvoinnin ja menestyksen tukeminen. Yliopiston tavoitteena on toimia maailman johtavissa verkostoissa solmukohdaksi ja kytkeä näihin verkostoihin alueelliset ja kansalliset kumppanit. Aalto-yliopisto itse määrittelee roolinsa siten, että yliopiston ”rooli yhteistyössä seutukaupunkien kanssa on saattaa yhteen paitsi kansallisia toimijoita myös mahdollistaa verkostoituminen maailman johtavien TKI-toimijoiden kanssa ja näin tukea heitä kansainvälisessä kilpailussa”. Aalto-yliopistolla on strategiset yhteistyösopimuksen Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK:n sekä Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK:n kanssa. Aalto-yliopisto myös toimii seutukaupungeissa ammattikorkeakoulukumppaneidensa kautta. Ammattikorkeakoulukumppanuudet vahvistavat kytköstä yrityksiin sekä seutuun.

Monella yliopistolla on TKI-toimintaa seutukaupungeissa. Oulun yliopistolla on esimerkiksi yhdessä Ilmatieteenlaitoksen kanssa avaruuskampus Sodankylässä, Biologinen tutkimus- asema Kuusamossa ja mikroyrittäjyyteen keskittynyt Kerttu Saalasti -instituutti Nivalassa. Lappeenrannan – Lahden teknillisellä yliopistolla on Heinolassa kierto- ja biotalouden keskittymä BioHub. Jyväskylän yliopisto toimii yhteistyössä Jyväskylän ammattikorkeakoulun ja koulutuskuntayhtymä Gradian kanssa Edufutura -verkostossa, jonka strategiassa yksi kehittämisohjelma on kehittää kilpailukykyä ja elinvoimaa tulevaisuuslähtöisellä osaamisella ja työelämäpalveluilla. Edufuturan toiminta kohdistuu erityisesti seutukaupunkien alueellisen elinvoiman vahvistamiseen ja joustavien ratkaisujen luomiseen elinkeinoelämälle.

Lapin yliopisto ja ammattikorkeakoulu tekevät yhteistyötä koko Pohjois-Suomessa arkitisen tutkimuksen ja osaamisen toimijana ja edelläkävijänä. TKI-toiminta sitoo erityisesti seutukaupungit korkeakoulujen elinvoimatyöhön.

Svenska Handelshögskolan, Vaasan yliopisto, Tampereen yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Lappeenrannan – Lahden teknillinen yliopisto LUT ja Taideyliopisto näkivät toimintansa koskettavan seutukaupunkeja, vaikka näiden yliopistojen strategiassa ei seutukaupunkeja tai toiminnan tavoitteita näissä seutukaupungeissa ole tarkemmin määriteltykään.

7.2 Ammattikorkeakoulut seutukaupungeissa

Yhteensä ammattikorkeakouluista valmistui vuosien 2015–2020 välillä 143 118 tutkintoa. Seutukaupungeissa tutkinto suoritettiin 14 856 kertaa. Kaikista ammattikorkeatutkinnoista siis seutukaupungeissa suoritettiin 10,4 %. Tutkintojen suorittaminen keskittyy kasvukeskuksiin, jonka aikaisemmin mainitut tutkimukset myös osoittivat. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastot 2021)

Ammattikorkeakoulukampuksia ja TKI-keskuksia on seutukaupungeista Forssassa, Hattulassa, Huittisissa, Ilmajoella, Pieksämäellä, Raaseporissa, Riihimäellä, Pietarsaaressa, Rauhalla, Salossa, Savonlinnassa, Kuusamossa, Kankaanpäässä, Nivalassa, Ylivieskassa, Oulaisissa, Saarijärvellä, Raahessa, Lohjalla, Kemissä, Torniossa, Heinolassa, Kalajoella, Lieksassa, Valkeakoskella, Iisalmessa ja Varkaudessa eli 27 kaupungissa. Näiltä kampuksilta valmistui vuosien 2015–2020 välillä suurimmillaan Salossa 1041, Iisalmessa 1029 ja Kemissä 1929 sekä pienimmillään Saarijärvellä 168 ja Kankaanpäässä 147. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastot 2021)

Pienimuotoista tutkintoon johtavaa koulutusta (tutkintomäärät yhteensä alle 60 vuosina 2015–2020) oli myös 11 muussa seutukaupungissa. Nämä kaupungit olivat Alajärvi, Alavus, Ikaalinen, Kauhajoki, Kauhava, Kurikka, Lieksa, Loimaa, Mänttä-Vilppula, Sastamala ja Ähtäri. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastot 2021)

Verkkokyselyn avoimissa vastauksissa ja teemahaastatteluissa kävi hyvin ilmi, että tutkintoon johtavassa korkeakoulutuksessa on seutukaupungeilla paljon kehittämisehdotuksia ja erityisesti osaajatarpeeseen liittyviä täsmätoiveita. Osa toivoo kampusta takaisin kaupunkiinsa sen lähdön jälkeen, osa joustavasti täsmäkoulutusta, jotta osaajatarve saadaan tyydytettyä.

Merkille pantavaa on se, että osa seutukaupungeista kuten Uusikaupunki, Rauma ja Raahe ostavat kaupunkiansa osaajapulan takia ammattikorkeakouluilta tutkintoon johtavaa koulutusta. Suomessa on totuttu ajattelemaan, että korkeakoulutus on suomalaisille ilmaista, mutta tässä kohtaa voidaan nähdä, että se on ilmaista erityisesti silloin kun korkeakoulutus sijaitsee maantieteellisesti tietyssä paikassa.

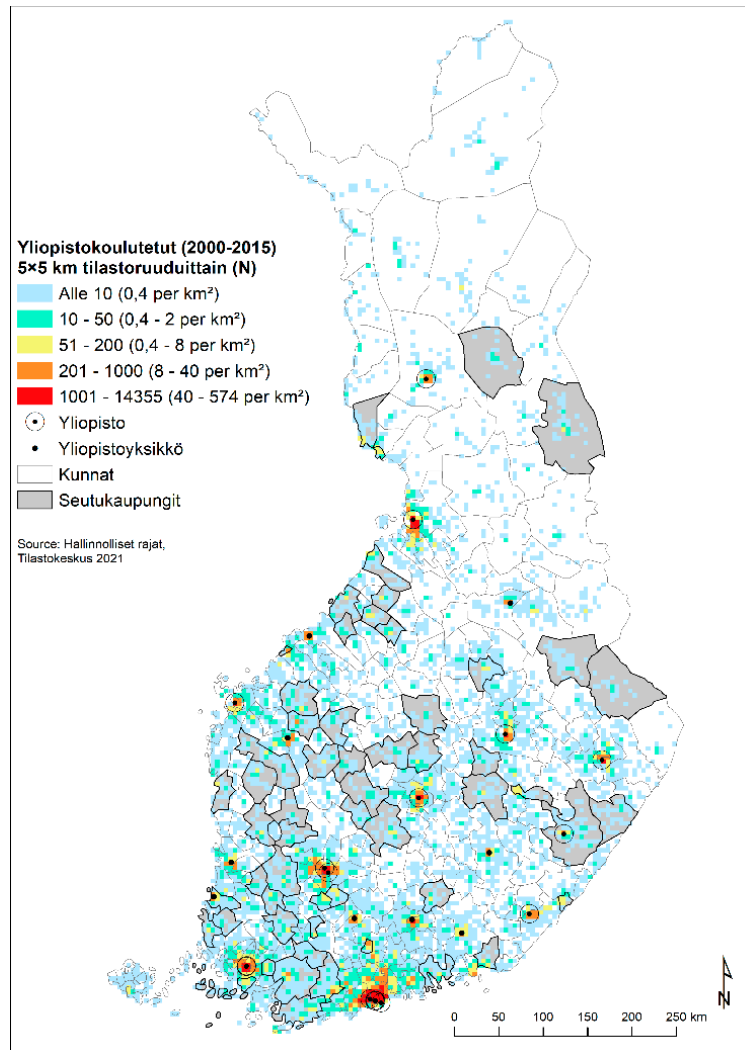
7.3 Seutukaupunkien koulutustaso

Kuntatasolla tarkasteltiin vähintään alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuutta kunnan asukkaista 30–39-vuotiaiden ikäryhmästä. 30–39 -vuotiaiden ikäryhmätarkasteluun päädyttiin, koska tuossa vaiheessa opinnot ovat yleensä suoritettu. Koko työikäisten ottaminen tarkasteluun olisi ollut ongelmallista, koska korkeakoulututkinnon suhteelliseen määrään vaikuttaa silloin voimakkaasti kunnan ikärakenne ja nuoret ikäluokat ovat Suomessa tällä hetkellä kouluttautuneempia kuin vanhemmat. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastot 2021)

Suomessa 30–39-vuotiaista vähintään alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on 44,4 %. Tilastoista voidaan nähdä, että maakunnan keskuspaikkakunnalla on odotetusti kaikkein korkein koulutustaso koko koulutustasoindeksiä mukaillen (Kuva 1). Keskuskaupunkien kehyskunnista moni nousi koulutusprosentteissa lähelle tai yli keskuskaupunkien arvojen. Näitä kuntia ovat Oulun seudun Liminka ja Kempele 48 %:lla, Helsingin seudun Kauniainen omassa luokassaan 69 %:lla ja Espoo 62 %:lla, Tampereen seudun Pirkkala 57 %:lla ja Jyväskylän seudun Muurame 49 %:lla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastot 2021)

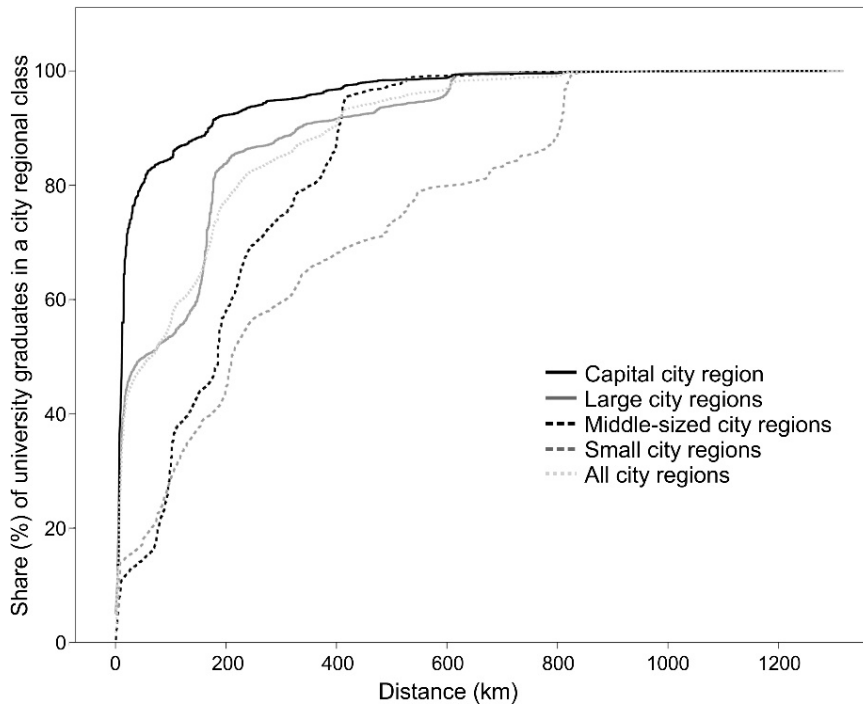
Seutukaupungit jäävät keskiarvoa reilusti alhaisemmalle tasolle vähintään alemman korkeakoulututkinnon suorittaneista 30–39-vuotiaista. Ainoastaan Paimio oli keskiarvon yläpuolella 44,8 %:lla. Parainen ja Pietarsaari pääsivät myös lähelle keskiarvoa, mutta muualla korkeakoulutettuja oli huomattavasti vähemmän muuhun maahan verrattuna. Kemijärvellä ja Mänttä-Vilppulassa vähintään alemman korkeakoulututkinnon suorittaneita oli 22 %. Suurimmista seutukaupungeista korkeimmin koulutettuja oli Raumalla 39,3 %, Lohjalla 34,2 %, Salossa 33,9 % ja Savonlinnassa 33 %. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastot 2021)

Kuva 1. Kotavaara & al 2018: yliopistokoulutetut tilastoruuduittain.

Koutanen 2019 tutkimuksen mukaan Suomessa vuosina 2000–2015 yliopistotutkinnon suorittaneista noin puolet pysyy koulutuskaupungissaan, eivätkä he sen jälkeen yleensä muuta pois. Tärkein hetki kaupunkiin sitouttamisessa on siis aika heti tutkinnon suorittamisen jälkeen. Pääkaupunkiseudulla opiskelleet jäävät 80 %:sti pääkaupunkiseudulle. Oulusta, Tampereelta ja Turusta valmistuneet pysyttelevät samalla seudulla tai muuttavat pääkaupunkiseudulle. Yliopistotutkinnon suorittaneet muuttavat mieluiten selvästi isommalle paikkakunnalle kuin heidän koulutuspaikkakuntansa. Pienet yliopistopaikkakunnat joutuvat taistelemaan eniten valmistuneista myös siksi, että koulutusta vastaavaa työtä ei välttämättä koulutuspaikkakunnalta löydy. (KUVA 2)

Kuva 2. Kotavaara & al 2018: Yliopistotutkinnon jälkeinen liikkuvuus pääkaupunkiseudulta, isoista kaupungeista, keskikokoisista ja pienten kaupunkien koulutusalueilta.

Haapanen ja Tarvo (2012) ovat todenneet, että yliopistojen keskittäminen harvemmille paikkakunnille luo keskittyneemmät taloudelliset rakenteet, mikä on ristiriidassa tasa-arvoisen aluepolitiikan kanssa.

7.4 Jatkuvan oppimisen koulutus ja seutukaupunkien ulkopuolinen koulutus

Työelämä muuttuu nopeasti ja jatkuvan oppimisen koulutuksen toivotaan vastaavan työikäisten osaamisen päivittämiseen. Tällä hetkellä jatkuvan oppimisen koulutusta on vielä vähän tarjolla korkeakouluissa. Selvityksen vastauksissa kävi ilmi, että yritysten on haasteellista löytää korkeakoulujen tarjonnasta yrityksille sopivia moduuleita. Jokainen korkeakoulu tarjoaa erikseen omia palveluitaan ja esimerkiksi tekniikan alalla erilaisia koulutusohjelmia on yli 400. Yritykset ovat valmiita maksamaan myös koulutuksesta, mikäli löytyy riittävän joustava palvelumalli. Suomalaiset yritykset ostavat suuremman osan koulutuksesta ulkomaisilta tai yksityisiltä palveluntarjoajilta.

Verkkokyselyyn vastanneet seutukaupungit arvioivat jatkuvan oppimisen korkeakoulutustarjonnan hieman paremmin vastaavan sekä kunnan että kunnassa toimivien yritysten osaajatarpeita kuin tutkintoon johtavan koulutuksen.

Avoimessa kysymyksessä kaupungit arvioivat kaupungin ulkopuolisen tutkintoon johtavan korkeakoulutuksen vastaavuutta kunnan tai kunnassa toimivien yritysten osaajatarpeisiin. Kaksi kolmasosaa vastanneista kaupungeista näki, että korkeakoulutus kunnan ulkopuolella ei vastannut tai vastasi kohtuullisesti kunnan tai kunnan yritysten työvoimatarpeita. Vastauksissa todettiin, että ulkopuolelta tarjottava korkeakoulutus on liian kaukana suhteessa seutukaupunkiin ja että osaajia on vaikea opiskeluajan jälkeen houkutella pienempään kaupunkiin. Sama arvio toistui myös haastatteluissa.

Jatkuvan oppimisen koulutusta järjestävät myös Kesäyliopistot eri puolilla Suomea. Seutukaupungeista Savonlinnassa, Iisalmessa, Ylivieskassa, Raahessa ja Kuusamossa sijaitsee oma kesäyliopisto. Kesäyliopistot ja avoin korkeakouluopetus on toiminut jo ennen koronaa etä-, hybridi- ja lähiopetuksena ja siten ollut saavutettavissa paikkariippumattomasti.

Nivalan Kerttu Saalasti instituutti

Nivalassa sijaitsee Oulun yliopiston Kerttu Saalasti instituutti, jolla on valtakunnallinen mikroyrittäjyyden koulutuksen ja tutkimuksen tehtävä. Tutkimusteemana on mikroyritysten toiminnallinen erinomaisuus. Instituutissa järjestetään myös valtakunnallista mikroyrittäjyyden verkkokoulutusta.

Opiskelu mahdollistuu asuinpaikasta ja ajasta riippumatta ja jaksot voidaan suorittaa yrittäjyyden ja työn ohella. Jaksoina on mikroyrittäjyyden perusopinnot sivuaineena tai jatkuvan oppimisen kurseja. Instituutti toteuttaa siis seutukaupungista ja eri puolilta Suomea käsin minne tahansa koulutusta.

Suomessa on lähimpiin naapurimaihin verrattuna alhaisempi uusien yritysten perustamisaktiivisuus. Suomi jää jälkeen reilusti myös mikroyritysten viennin kasvuun liittyvän potentiaalin osalta. Kerttu Saalasti instituutissa on tavoitteena kehittää suomalaisten mikroyrittäjien osaamista, jotta olemassa oleva potentiaali tulisi käyttöön. Seutukaupungit ovat mukana mikroyrittäjyysverkostoissa.

Keiturin sote ja sairaanhoitajatarve

Haaste sosiaali- ja terveysalalla on se, että käynnissä on voimakas eläköityminen ja osamistarpeet muuttuvat. Lisäksi alueelle sitoutuneita osaajia tarvitaan runsaasti kasvukeskusten ulkopuolella. Osaajapula vaivaa yläpirkanmaalaista Keiturin Sotea, joka tuottaa sosiaali- ja terveyspalvelut Virrat-Ruovesi -alueella. Ratkaisu haasteeseen haettiin

yhteistyössä Tampereen ammattikorkeakoulun kanssa. Sairaanhoitajakoulutus alkoi syksyllä 2020 ja kokemukset ovat lupaavia.

Koulutukseen valikoitui 18 julkisella ja yksityisellä puolella eri toimipisteessä työskentelevää lähihoitajaa. Heille räätälöitiin sairaanhoitajan tutkintokoulutus, jonka he pystyvät suorittamaan oman työnsä ohessa. Koulutuksen ytimessä on myös Keiturin Soten toimintatapojen kehittäminen siellä työskentelevien koulutettavien toimesta. Ryhmä on hyvin innostunut ja motivoitunut oppimaan. Lisäksi ryhmä on sitoutunut toimimaan alueella koulutuksen jälkeen.

Räätälöity Tampereen ammattikorkeakoulun paikkakunnalle tuoma koulutus nostaa alueen sotetyönantajien profiilia, koska koulutus mahdollistaa urapolulla etenemisen. Koska koulutuksella halutaan ratkaista paikallisesti osaajatarvetta, on olennaista koulutettavien sitouttaminen paikkakunnalle. Opiskelijat tekevät opintojen loppuvaiheessa opinnäytetyöt, joilla kehitetään omaan työhön liittyviä toimintoja ja vakiinnutetaan uutta. Opintojen ja töiden yhdistäminen sekä kehittämisen mahdollisuus luo merkitystä tekemiselle ja sitouttaa opiskelijoita jatkamaan työssään.

-Tarja Tittonen, lehtori, korkeakouluasiamies, Tampereen ammattikorkeakoulu

Korkeakouluasiamiehet Tampereen ammattikorkeakoulusta, Sastamalan esimerkki

Korkeakouluasiamiestoiminta on linkki pienempien kuntien kehittämistoimintaan. Ammattikorkeakoulu luo tiiviissä yhteistyössä kunnan kanssa osaamiskartoituksen ja toteuttaa siltä pohjalta koulutusratkaisuja kunnassa asuville nuorille jatkokoulutuspolkuina ja houkuttelee samalla muualta tulevia osaajia paikkakunnalle. Tampereen ammattikorkeakoulu on vastannut Pirkanmaan maakuntakorkeakoulusta vuodesta 2010 lähtien.

Tampereen ammattikorkeakoulussa toimii neljä korkeakouluasiamiestä, joilla jokaisella on pääyhteistyökunta. Asiamiesten osaamista käytetään myös muissa yhteistyökunnissa tarpeista riippuen. Yhteistyökunnat ovat Hämeenkyrö, Ikaalinen, Parkano, Kihniö, Virrat, Ruovesi, Mänttä-Vilppula ja Sastamala.

Sastamalan kaupungin elinkeinopalvelut ovat mahdollistaneet yhteistyön TAMKin kanssa jopa siten, että korkeakouluasiamiehellä on oma työpiste kaupungintalolla. Tämä mahdollistaa mutkattoman tietojen vaihdon ja myös kiinteän yhteistyön.

Keskiössä ovat alueen yritykset ja niiden tarpeet. Tämä voi tarkoittaa yrityksen opinnäytetyöpaikan markkinointia TAMKin opiskelijoille asiakkaan toivomassa laajuudessa tai esimerkiksi yrityksen tarvitseman koulutuksen järjestämistä. TAMK on järjestänyt monimuotokoulutuksena AMK koneinsinööriä koulutusta Sastamalassa, mikä on tuottanut

teollisuuden huutavaan osaajapulaan alan ammattilaisia. Sastamalaisilla pienillä ja keski-suurilla yrityksillä on myös mahdollisuus päästä helpommin mukaan EU-hankkeisiin, koska hankebyrokratia hoituu ammattikorkeakoulun kautta. TAMK tekee yhteistyötä Sastamalassa Vammalan lukion ja Sastamalan koulutuskuntayhtymän kanssa. TAMK tarjoaa maksullista koulutusta myös kaupungin sotepalveluille.

*”Tärkeää on, että TAMKin korkeakouluasiamies vieraillee alueen yrityksissä. Tällä tavoin yrityksen toiminnasta ja tilanteesta saa huomattavasti paremman käsityksen. Koke-
mukseni mukaan yritysten edustajat ovat tyytyväisiä, jopa ilahuneita siitä, että TAMKin henkilö tulee käymään ja on kiinnostunut heidän asioistaan. Tällainen toiminta kasvat-
taa yrityksen luottamusta TAMKia kohtaan. Tärkeää on siis olla aktiivisesti kontaktissa
yritykseen, jolloin saadaan syntymään luonteva yhteys yrityksen ja TAMKin välille. Luon-
teva yhteys helpottaa toimimista nopeaa reagointia vaativissa tilanteissa – esim. yritys
tarvitsee harjoittelijoita, tai TAMK tarvitsee yrityskumppaneita hanketoimintaan.”*

-Erkki Kiviniemi, lehtori, korkeakouluasiamies

*”Meillä Sastamalassa ei ole korkeakouluja, joten pidämme korkeakouluasiamiesyhteis-
työtä tärkeänä alueemme elinkeinoelämän kasvun ja kehittymisen kannalta. Korkea-
kouluasiamies on ollut aina osa elinkeinopalveluiden tiimiä ja korvaamaton resurssi
yritysten ja oppilaitosten välisessä yhteistyössä.*

*Pitkään jatkuneen yhteistyön ansiosta alueemme yritykset osaavat hyödyntää opiskeli-
joita projekteissaan. Luottamuksen rakentaminen vie aikaa, mutta toiminta on alueel-
lamme vakiintunut ja hyväksi havaittu. Yritykset arvostavat juuri heidän tarpeisiinsa
rääätälöityjä ratkaisuja.”*

-Tanja Aarnikuru, elinkeinojohtaja, Sastamala

Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun joustavat koulutusmallit Koulutuskuntayhtymä Brahen ja Kajaanin ammattikorkeakoulun toteuttamina

Raahan alueella toteutuu osa Suomen suurimmista investoinneista kuten Fennovoiman ydinvoimala, Laivan kultakaivos, SSAB:n hybridihanke sekä tuulivoimapuistot. Alueelli-
sen kehittämisen tahtotila on yhteinen ja yhteistyötä tehdään tiiviisti kaupungin, koulu-
tuksen järjestäjien sekä alueen yritysten kanssa. Kumppaneina koulutuksen järjestämi-
sessä ovat Kajaanin ammattikorkeakoulu KAMK ja Oulun ammattikorkeakoulu OAMK.
KAMK on valmis toteuttamaan joustavasti monimuotokoulutuksia eri puolilla Kainuuta ja
Pohjois-Pohjanmaata.

Koulutuskuntayhtymä Brahen monimuotokampuksella toteutetaan toisen ja kolmannen
asteen koulutusta. Monimuoto-opetuksena on tarjolla rakennus- ja yhdyskuntatekniikan
insinööri-koulutus, konetekniikan insinööri-koulutus ja sairaanhoitajakoulutus. Rakennus- ja

yhdyskuntatekniikkaa samoin kuin konetekniikkaa ja pelialan tradenomikoulutuksen voi opiskella myös päivämuotoisessa opetuksessa. Väyläopintoja on lukuisia kuten pelialan polkuopinnot, tekniikan ja luonnonvara-alojen highway-opinnot sekä sisustusalojen projektiopinnot.

Tekniikan alan verkostoyliopisto Fitech

Tekniikan alan verkostoyliopistossa suomalaiset yliopistot vastaavat tekniikan alan osajatarpeisiin digitaalisesti, mutta myös järjestämällä eri paikkakunnilla lähikoulutusta aina tutkintoon johtavaan koulutukseen asti. Fitechissä ovat mukana Lappeenrannan ja Lahden LUT-yliopisto, Tampereen yliopisto, Turun yliopisto, Vaasan yliopisto, Oulun yliopisto, Åbo Akademi, Jyväskylän yliopisto ja Aalto-yliopisto

Mikäli nuorista halutaan pitää paikkakunnilla kiinni, heille on tarjottava sieltä opiskelupaikka ja varmistettava valmistumisen jälkeen työllistyminen. Mikäli nuoret lähtevät seutukaupungista opiskelemaan isommalle paikkakunnalle, he harvoin palaavat töihin kotikaupunkiin. Opiskelijayhteisö, harrastukset, asuminen ja puolison löytäminen kiinnittävät opiskelupaikkakunnalle. Mikäli nuoret opiskelevat tutkinnon seutukaupungissa ja lähtevät töihin isommalle paikkakunnalle, he harvoin myöskään silloin palaavat takaisin kotikaupunkiin. On siis oltava opiskelupaikkoja nuorille sekä työpaikkoja, mihin voi kiinnittyä. Ajatus kuulostaa loogiselta.

Korkeakoulut ovat ratkaisseet joustavilla tavoilla osajatarvetta eri seutukaupungeissa. Osassa on kampus, osassa tarjotaan etäopetusta sekä lähiopetusta työpaikoilla. mutta osaan tuodaan tutkintoon johtavaa koulutusta alueen tarpeiden mukaan.

8 Tutkimus-, kehitys- ja innovaatio-toiminta seutukaupungeissa

8.1 Seutukaupunkien strategiat ja TKI

Selvitystä varten käytiin läpi 56 seutukaupungin voimassa olevat strategiat. Kaupunkien strategioiden laajuudessa oli eroja, samoin kuin ajanjaksossa, johon strategia tähtää. Strategiat olivat ajanjaksoltaan keväällä 2021 loppuillaan olevasta kuntavaalikaudesta 2017–2021 tai 2018–2022 kahden kauden jaksoihin 2017–2025 tai 2011–2020. Monilla strategialla oli tähtäsi vuoteen 2030 ja yhdellä vuoteen 2040.

Lähinnä koulutukseen liittyvät nostot liittyivät perusasteeseen tai toiseen asteeseen. Joissakin strategioissa ei mainittu koulutusta ollenkaan ja TKI-toimintaan viitattiin esimerkiksi innovatiivisuus-termillä. TKI-toiminta oli hyvin harvoissa strategioissa mainittuna. Yritys-yhteistyö oli vahvasti esillä koulutukseen ja osaajatarpeeseen liittyen.

Yli 30:ssä strategiassa korostettiin osaavan työvoiman saatavuutta ja osaajatarpeeseen vastaamista. Hyvästä koulutuspolusta myös mainittiin. Korkeakoulutus tai kolmas aste oli esillä 21:ssä strategiassa. Viidessä strategiassa mainittiin korkeakoulutus siten, että tavoitteen voi katsoa kaupungissa olevan säilyttävä. Näitä seutukaupunkeja olivat Kemi, Keuruu, Kokemäki, Pietarsaari ja Viitasaari. 16:sta strategiassa tavoitteena oli esimerkiksi ”kasvattaa”, ”kehittää”, ”vahvistaa” tai ”toimia aktiivisesti lisäten” korkeakoulutustarjontaa. Aktiivisia strategiansa mukaan korkeakoulutusta kehittäviä kaupunkeja olivat Alavus, Iisalmi, Imatra, Lohja, Mänttä-Vilppula, Nivala, Raahe, Rauma, Sastamala, Savonlinna, Tornio, Uusikouppunki, Valkeakoski, Varkaus, Ylivieska ja Äänekoski.

8.2 Korkeakoulujen toteuttama TKI-toiminta seutukaupungeissa

Korkeakoulujen toteuttamaa TKI-toimintaa on reilussa 20:ssä seutukaupungissa. Lähinnä toiminta on ammattikorkeakoulujen toteuttamaa, mutta myös yliopistojen verkostot ja hankkeet ulottuvat seutukaupunkeihin. Korkeakoulujen lisäksi tutkimuslaitoksilla on verkostojen kautta yhteydet seutukaupunkeihin, kuten start up -yhteisöillä. Haastatellut nostivat esiin vähäisen valtakunnallisen rahoituksen, joka seutukaupungeille osuu TKI-rahoituksista. Ammattikorkeakoulujen TKI-rahoitus on hyvin pientä verrattuna yliopistojen

saamaan rahoitukseen. Tutkimuslaitokset sijaitsevat pääsääntöisesti kasvukeskuksissa ja Business Finlandin rahoitus kohdistuu tällä hetkellä suuriin yrityksiin. Rahoituksen kohdentuminen näkyy maakuntatasoilla siten, että yliopistomaakunnat keräävät reilusti eniten julkista TKI-rahoitusta. (Tilastokeskus 2021) Korkeakoulujen TKI-toiminta saa merkittävästi rahoitusta seutukaupungeilta ja alueen yrityksiltä sekä erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa EU-rahoituskanavista.

Erityisesti ammattikorkeakoulujen vastauksissa korostui yritysten kanssa yhteistyön tekeminen TKI-toiminnassa ja elinkeinoelämän tahdissa toimiminen. Yliopistot tuottavat uutta tietoa tieteellisen tutkimuksen avulla ja vievät tämän tiedon koulutukseen. TKI-toiminta kytkeytyy vahvasti koulutukseen ja koulutuspolkuihin.

Kaupungit tavoittelivat professuureja ja ovat myös olleet valmiita kustantamaan professoripaikan, jotta se saataisiin seutukaupunkiin. Korkeakoulut sen sijaan suhtautuivat professorien seutukaupunkeihin sijoittamiseen nihkeämmin, koska usein on kyse todellisuudessa etäprofessorista, joka muutaman päivän viikosta tai kuukaudesta on paikalla seutukaupungissa. Kaupungeille tämä oli kuitenkin tärkeä yhteys tiedemaailmaan ja kansainväliin tutkijaverkostoihin ja siihen oltiin siksi valmiita satsaamaan.

Seutukaupunkiin sitoutetut professorit tai ammattikorkeakoulun lehtorit mahdollistavat koulutuksen järjestämisen ja sitä kautta opinnäytetöiden tai väitöskirjatyon ohjaamisen. Opinnäytetyö, DI- tai pro gradu -työ ovat luontevia valmistuvien ammattilaisten sitouttamismahdollisuuksia yrityksille. Väitöskirjatutkijoiden sitouttaminen seutukaupungin ekosysteemiin ja väitöstutkimusväyliin luominen ovat tärkeää TKI-yhteisön perustan luomista.

Jyväskylän yliopisto

Jyväskylän yliopistolla tutkimus- ja kehittämistoimintaa on useilla eri aloilla eri seutukaupungeissa. Varkaudessa toteutuu kaupungin osarahoittamana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen Varkauden teollinen historia -, ihmiset aineettoman kulttuuriperinnön haltijoina sekä immaterial industrial cultural heritage -hankkeet, Kokkolassa taloudellinen toimintakyky ja sosiaalinen ulottuvuus -hanke ja Äänekoskella monipuolista resurssiviisauden ja biotalouden TKI-toimintaa.

Aalto-yliopisto

Aalto-yliopistolla on eri puolilla Suomea käynnissä tutkimushankkeita, joissa on mukana laajasti kotimaisia yrityksiä ja korkeakouluja. Seutukaupunkeihin kuten Forssaan, Riihimäelle, Valkeakoskelle ja Savonlinnaan Aalto-yliopisto levittäytyy erityisesti Hämeen ammattikorkeakoulun HAMKin ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMKin kautta. Aalto-yliopiston kautta seutukaupungeilla ja niiden yrityksillä on yhteydet auki Aallon

kansainvälisiin tutkimusverkostoihin ja siten toimijat pääsevät kontaktiin maailman johtavien TKI-toimijoiden kanssa. Seutukaupunkien tutkimusinfra ja -tiloja on yhteiskäytössä.

Seinäjoen ammattikorkeakoulu SeaAMK

Seinäjoen ammattikorkeakoulu on kehittänyt 2000-luvun alusta lähtien tutkimus- ja koulutusympäristöjä. Etelä-Pohjanmaalla on ollut vahva yhteinen tahtotila TKI-toiminnan kehittämiseksi. Toiminta levittyy ympäri maakuntaa ja tärkeimpinä toimijoina ammattikorkeakoulun lisäksi siinä ovat Seinäjoen yliopistokeskus UCS sekä Epanet-verkosto. Epanet-verkosto on osa Seinäjoen yliopistokeskuksen toimintaa ja sen tavoitteena on vahvistaa maakunnan tutkijoiden ja kehittämistyötä tekevien yhteistyötä. Epanetissä on mukana tutkijoita Helsingin yliopistosta, Taideyliopiston Sibelius-Akatemiasta, Tampereen yliopistosta, Turun yliopistosta ja Vaasan yliopistosta. Tutkimusalat ovat hyvinvointi ja luovuus, agrobiotalous ja kestävä ruokaratkaisut, älykkäät teknologiat sekä yrittäjyys ja kasvu. Muita kumppaneita ovat alueen kunnat, yritykset ja julkiset rahoittajat. Käytännön esimerkkeinä toiminta on tuottanut Alajärvellä metallialanyrityksille tutkijoilta hyödynnettävää tietoa palveluliiketoiminnassa (VY), Alavudella arkkitehtuurin professorit ovat tehneet TKI-yhteistyötä keskustan kehittämisuunnittelussa (TAY), Kauhavalla TKI-yhteistyöhankkeessa professoreiden kanssa kehitettiin Skaala-ikkunoille, joka johti uuden tuotteen markkinoille vientiin (VY), Kurikassa tehtiin TKI-yhteistyötä virtuaalisuunnittelun professorihankkeessa ja hyödynnettiin virtuaalitekniikkaa metalliteollisuuden tuotekehityksessä (TAY).

Seutukaupungeille ohjautuu vähäisesti TKI-rahoitusta. Erityisen heikossa asemassa ovat maakunnat, joissa ei ole omaa yliopistoa. Seutukaupunkien yrityksiä on kuitenkin mukana useissa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimushankkeissa. Ammattikorkeakouluilla on seutukaupunkeihin perustettuja tutkimuskeskuksia ja tutkimusinfraa.

9 Seutukaupunkien profiloituminen, ekosysteemit ja strateginen kehittäminen

Selvityksessä tuli ilmi, että seutukaupunkiyhteistyön elinehto korkeakouluille on yhteydet alueen yrityksiin. Täytyy olla jokin luonnollinen haaste ja yhteinen juoni, jota yritysten sekä kaupungin kanssa yhdessä lähdetään ratkaisemaan. Syyksi korkeakouluille ei riitä seutukaupungin elinvoiman vahvistaminen. Pitkän aikavälin tarpeista ja strategisesta tekemisestä voi kasvaa toimivia ekosysteemejä.

Seutukaupungeissa on merkittäviä elinkeinokeskittymiä, joiden merkitys Suomen viennille ja laajoille palveluketjuille on suuri. Tällaisia vuosikymmenten varrella kehittyneitä ekosysteemejä ovat esimerkiksi Uudenkaupungin autoklusteri, Savonlinnan mekaanisen metsäteollisuuden keskittymä, Kittilän ja Levin alueen matkailukeskittymä sekä Iisalmen alueen teknologiateollisuuden keskittymä. Yksistään Tornion Outokummun terästehtaat ovat Euroopan suurin materiaalien kierrätyslaitos ja Raahen SSAB:n terästehdas Suomen suurin työllistäjä teollisuuslaitoksista. Lyhyempi historia on Imatran urheilumatkailu- ja Heinolan kiertotalouskeskittymillä. Kaupungeissa on tehty selkeä valinta, mihin alaan aletaan satsata. Tämä on tarkoittanut luontaisesti myös poisvalintoja. Ekosysteemit ovat hyvin heterogeenisiä, eikä niiden synnyttäminen käy nopeasti. Täytyy olla pitkän tähtäimen suunnitelma, johon laaja joukko toimijoita sitoutuu.

Seutukaupunkien etuna on niiden kohtuullisen pieni koko ja siten hallittavuus sekä ketteruus. Alueellinen erikoistuminen on tapahtunut vuosikymmenten kuluessa ja veturiyritysten ympärille on kehittynyt pk-yritysten verkosto. Jokaisessa kaupungissa on syntynyt elinkeinoa tukevia palveluja ja alihankintaketjuja.

Haasteena voi korkeakoulu yhteistyön käynnistämiseksi seutukaupungin ekosysteemissä olla epäviralliset aluerajat, joiden sisässä korkeakoulut toimivat. Ammattikorkeakoulujen aluekehitystehtävä on ajateltu vain oman korkeakoulun alueelle. Myös yliopistoilla on aluerajoja kunnioittava kulttuuri, vaikka toiminta on valtakunnallista ja kansainvälistä. Mikäli alueella toimivalla korkeakoululla ei ole juuri seutukaupungin kärkialalle osaamista jaettavana, voi korkeakoulu yhteistyö jäädä kokonaan toteutumatta. Korkeakouluilla on Suomessa perinteisesti ollut tapana palvella vain omaa epävirallista aluetta, mutta ajattelua olisi perusteltua laajentaa joustavammaksi. Mikäli Suomesta saataisiin aina parhain

mahdollinen koulutus sitä tarvitsevalle paikkakunnalle korkeakoulun kotimaakunnasta riippumatta, käytettäisiin resursseja paljon tehokkaammin, eikä katvealueita alueellisesti jäisi. Ketterät siirtymät eri puolille Suomea ovat helpommin toteutettavissa digialustoilla ja perusteltuja erityisesti aloilla, joilta ei erikoisosaamista ole laajasti saatavilla.

Varkauden energiaklusteri

Pohjois-Savon talouden ja viennin tärkeimmät teollisuuden alat ovat kone- ja energia-tekniologia. Varkauden alueelle on perustettu kesällä 2020 energiaklusteri, johon kuuluvat Savonia-ammattikorkeakoulu, Itä-Suomen yliopisto, Varkauden alueen yrityspalvelu- ja kehittämissyhtiö Navitas Oy sekä 19 yritystä. Klusteri vastaa globaaliin muutokseen kohti päästötöntä energiantuotantoa, mikä tarkoittaa siirtymistä keskittyneistä fossiilisista tuotantolaitoksista uusiutuvaan hajautettuun energiantuotantoon, biopolttoaineiden lisääntymiseen ja sähköistymiseen.

Alueella halutaan lisätä yhteistyötä, kehittää uusia teknologioita ja vahvistaa TKI-toimintaa energiaklusterin avulla. TKI-klusterista on tavoitteena muodostaa alueelle laaja-alainen energia-alan teollisen mittakaavan kokonaisuus. Tavoitteena on, että klusterilla on valmiudet ja kyvykkyys testata ja kehittää uusia innovaatioita energia-alalla ja vastata yhden luukun periaatteella alan yritysten tarpeisiin tuotekehityksessä ja testauksessa.

Energiaklusterin toimintaan kuuluu myös koulutus. Savonia järjestää Varkauden kampuksella insinööri (AMK)- sekä Master's Degree programme in Energy -koulutusta. Kysynnän mukaan kampuksella järjestetään myös sairaanhoitaja (AMK), sosionomi (AMK) ja tradenomi (AMK) koulutuksia ja jatkuvan oppimisen koulutusta. Savon koulutuskuntayhtymä järjestää kampuksella ammatillista sekä lukiokoulutusta ja kattilalaitosten käyttäjien pätevyyskirjojen edellyttämän Energia-alan ammattitutkinto- ja erikoisammattitutkintokoulutuksia yhteistyössä Savonian kanssa.

Savonlinnan biotuotealan ekosysteemi

Savonlinnaan on kehittynyt vuosikymmenten aikana Suomen suurin mekaanisen metsäteollisuuden keskittymä. Reilut kymmenen vuotta Savonlinnan teknologiapuistossa toiminut Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamkin kuitulaboratorio on kasvanut vaiheittain biotuotekeskukseksi ja kasvaessaan synnyttänyt biokierotalouden innovaatio- ja liiketoimintaekosysteemin. Toiminta kattaa tärkeän osan metsäbiotalouden arvoketjusta ja yhdistää eri toimijoiden asiantuntijuuksia. Keskuksessa toimii Xamkin lisäksi Luonnonvarakeskus Luke, Aalto-yliopiston Kemianteeniikan korkeakoulun tutkimusryhmä sekä useita alueen yrityksiä.

Biotuotetekniikan keskus ratkaisee kestäväan kehitykseen, vähähiilisyteen ja kiertotalou-
teen liittyviä haasteita. Metsäbiotalouden ja erityisesti puukuidun ja puunjalostuksen sivu-
virtojen (hemiselluloosa, ligniini, jätevedet ja hiilidioksidi) jalostaminen kestäväan talouden
tuotteiksi ja uusiksi liiketoiminnoiksi on tärkeä osa keskuksen toimintaa. Puukuidun jalos-
tustekniikat, uudet muovia korvaavat tuotteet sekä niiden innovatiiviset tuotantoproses-
sit ja puuntaimien kasvullisen lisäyksen kehittäminen ovat Kuitulaboratorion toiminnan
ydintä. Uudeksi keskuksen vahvuusalaksi on kasvamassa vähähiilinen ja teollinen puura-
kentaminen. Ammattikorkeakoululla on biotuotekeskuksessa myös insinööri-koulutus, joka
pitää ja tuo alueelle merkittävän määrän opiskelijoita.

Tavoitteena on käynnistää maailmanluokan teollisen puurakentamisen ja vähähiilisen
rakentamisen tutkimuslaboratorion käynnistyminen vuonna 2022 ja kasvattaa vuoteen
2027 mennessä yhteisö 150 tutkijaan.

Ekosysteemi on mahdollistunut vahvan mekaanisen metsäteollisuuden toiminnan poh-
jalle. Hyvä yhteistyö Xamk ammattikorkeakoulun, yritysten, Savonlinnan kaupungin,
Etelä-Savon maakuntaliiton ja ELY-keskuksen kanssa on ollut ratkaisevan tärkeää biotuote-
keskuksen kehittymiselle.

Lohjan monta ekosysteemiä

Lohjan kaupunki sijaitsee pääkaupunkiseudun kupeessa ja sen vahvuutena ovat hyvät
liikenneyhteydet niin pääkaupunkiin kuin Turun moottoritietä pitkin Varsinais-Suomeen.
Seutukaupunkiin on kehittynyt useita vahvoja ekosysteemeitä ja siksi kaupungissa on kes-
kittytty moneen alaan. Kaupungista löytyy Suomen suurin muovituoteteollisuuden keskit-
tymä, metsä- ja kaivosalan isoja yrityksiä, sivuvirtojen ja ruoan ekosysteemi sekä erityisesti
veteen ja jätevirtoihin keskittynyt ympäristöklusteri.

Laurea ammattikorkeakoululla on kaupungissa noin 500 lähikoulutettavan opiskelijan
kampus, josta valmistuu tradenomeja, sairaanhoitajia ja sosionomeja. Täydennyskoulu-
tusta toteutetaan esimerkiksi sosiaalialalla. Tilauskoulutuksena Laurea on toteuttanut
Lohjalla sairaanhoitajakoulutusta kiinalaisille. Opiskelijat itse maksavat koulutuksesta
Laurealle. Vuonna 2019 aloitti 22 opiskelijan ryhmä, jota yhdisti kova motivaatio, suomen
ja kulttuurin oppimisen halu sekä toive työllistymisestä opintojen jälkeen. Kaikilla opiskeli-
joilla on 5–10 vuoden työkokemus sairaanhoitajan työstä Kiinasta.

**Seutukaupunkeihin on rakentunut monenlaisia ekosysteemejä eri alojen ympärille. Hy-
viä tuloksia on saatu strategisella työllä ekosysteemin kehittämiseksi, jossa toimijoilla
on yhteinen juoni ja jokainen osapuoli on sitoutunut sovittuihin tavoitteisiin.**

10 Seutukaupunkien asenteet korkeakoulutukseen ja korkeakoulujen asenteet seutukaupunkeihin

Seutukaupungit näkevät korkeakoulutuksen ja sen paikalla olon kaupungissa tärkeänä veturina, alueen elinvoiman ruokkijana ja myös osana positiivista imagoa. Mikäli kampus lähtee pois kaupungista tai koulutustarjonta hiipuu, nähtiin se negatiivisen kierteen isona vauhdittajana kaupungille. Seutukaupungit pitivät tärkeänä, että koulutusta toteutetaan nimenomaan paikan päällä, jotta opiskelijat saataisiin integroitua kaupunkiin ja yrityksiin jo opiskeluaikana.

Kampuksella on paljon suurempi vaikutus seutukaupungille kuin mitä yksittäiset opiskelija- tai työpaikkaluvut kertovat, sillä vireä kampus vaikuttaa alueen ikärakenteeseen, kaupungin tulevaisuuden uskoon ja näkymiin sekä asukkaiden ja yritysten kiinnittymiseen sekä positiiviseen mielikuvaan kaupungista. Alueen yrityksille korkeakoulut ovat yhteys tutkimukseen sekä kansainvälisiin tutkimusverkostoihin ja -rahoitukseen.

Korkeakoulujen haastatteluissa kävi ilmi, että korkeakoulut halusivat ratkaista osaajatarveongelmaa, mutta kaupungin päättäjien tarvetta saada kampus kaupunkiin tai korkeakoulun ”nimi seinään” ei pidetty merkittävänä asiana. Vaikka tahtoa saattoi olla kampuksen tuomiseen seutukaupunkiin, sitä ei nähty järkeväksi, koska ylimääräistä resurssia tällaiseen ei ole olemassa eikä näkyvissä.

Korkeakoulujen sisällä massiivisesta keskittämisvaiheesta on haastavaa palata takaisin hajautettuun ajatteluun. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaus on ollut hyvin vahvasti keskittävää aina vuoteen 2019 asti ja rahoitusmalli kuluvalle kaudelle 2021–2024 jatkaa vallinnutta linjaa. Juuri voimaan astunut rahoitusmalli ei tue korkeakoulujen joustavaa toimintaa keskuskampusten ulkopuolella. Rahoitusmallin tavoitteena on ollut keskittämisen avulla laadun varmistaminen ja parantaminen.

Korkeakouluissa oli kuitenkin tahtoa toimia seutukaupungeissa, mutta pysyvien rakenteiden sijaan verkostomaisesti ekosysteemeissä, joissa opiskeleminen ja opettaminen ei ole paikkaan sidottua. Korkeakouluilla oli huoli Suomen alueellisesta eriytymisestä. Alueellinen eriytyminen palvelee näennäisesti vain pääkaupunkiseutua, Turkua, Tampereä ja Oulua. Tosiasiallisesti se heikentää myös kasvukeskuksia, mutta erityisesti muita

maakuntakeskuksia sekä niiden korkeakouluja, kun muuttovirta vie voimistuuksaan koko ajan isompiin kaupunkeihin. Jo tällä hetkellä osassa maakuntakeskuksien korkeakouluissa on haasteita saada opiskelijoita kaikille vapaana oleville aloituspaikoille.

Sekä seutukaupungit että korkeakoulut näkivät oleellisena henkilösuhteet ja -kemian. Molempien osapuolten on oltava samaa mieltä siitä mitä tavoitellaan. Seutukaupunkien aktiivinen ja rakentava toiminta korkeakoulujen suuntaan on edellytys sille, että korkeakoulut pysyvät seutukaupungeissa tai lähtevät toteuttamaan koulutuksia tai TKI-toimia seutukaupunkeihin, koska edellä mainitulla tavalla korkeakouluilla ei vallitsevassa tilanteessa ole kannustinta toimia hajautetusti.

Korkeakoulut pitivät seutukaupunkeja hyvin motivoituneina ja yhteistyöehdotuksista kumpusi seutukaupungeilta jopa ”häkellyttävää kiitollisuutta”. Seutukaupunkeja pidettiin siksikin hyvinä yhteistyökumppaneina, että ne olivat osoittautuneet ketteriksi ja byrokratia oli isompia kaupunkeja vähäisempää. Sekä seutukaupunkien että korkeakoulujen suunnalta kuului myös toiveita, että yhteydenpitoa, kehitysideoita ja yhteistyötä molemmin puolin voisi olla enemmänkin. Mikään ei toki synny ilman ihmisten välisiä yhteyksiä ja käytännön tekoja.

Sekä seutukaupungit, korkeakoulut että yritykset toivoivat aktiivisuutta toinen toisiltaan koulutus- ja tki-toiminnan kehittämiseksi. Korkeakoulut pitivät seutukaupunkeja todella ketterinä ja motivoituneina kumppaneina. Seutukaupungeissa ymmärrettiin syvästi korkeakoulutuksen arvo ja merkitys kaupungin imagolle erityisesti paikkakunnalla toteutettuna. Seutukaupunkien ja korkeakoulujen yhteistyö on henkilösidonnaista, mitä pitäisi pystyä muuttamaan systemaattisempaan suuntaan.

11 Seutukaupungeille elinvoimaa

Seutukaupunkien elinvoiman eräs tärkeimmistä tekijöistä on osaavan työvoiman saanti alueen yrityksiin sekä yrityksissä tapahtuva TKI-toiminta. Hyvä koulutus varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle ja nuorten sekä työikäisten pito paikkakunnalla ja veto paikkakunnalle pohjustavat sitä, että yritykset sekä muut työnantajat onnistuvat saamaan tarvitsemansa osaajat. Tiivis ja sitoutunut yritysekosysteemi vahvistaa hyvän kierrettä seutukaupungissa.

11.1 Koulutuspolut toiselta asteelta korkeakouluihin

Seutukaupungeissa vahvoina toimijoina ovat toisen asteen koulutuksenjärjestäjät. Toki tässäkin vaihtelua seutukaupunkien heterogeenisyyden takia on paljon. Seutukaupungeista löytyy yleensä kuitenkin niin lukiokoulutusta kuin ammatillista koulutustakin.

Uudessa lukiolaissa (2018) lukiot on veloitettu toimimaan korkeakoulujen kanssa yhteistyössä. Osa oppimäärän opinnoista on järjestettävä yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa. Korkeakoulu voi olla suomalainen tai kansainvälinen. Linjauksen tavoitteena on parantaa korkeakoulujen saavutettavuutta ja samalla tuoda korkeakoulut kasvukeskuksista eri puolille Suomea.

Ammatilliset oppilaitokset toimivat tärkeinä väylinä erityisesti ammattikorkeakouluihin ja siksi olisi olennaista, että alueella toimivilla koulutuksen järjestäjillä olisi koulutusvastuut samoilta aloilta. Ammatillisissa oppilaitoksissa on erilaista koulutusinfraa kuten laboratorioita, robotiikka- ja automaatioympäristöjä ja simulaatiolaitteistoja, joiden yhteiskäyttö korkeakoulujen kanssa olisi hyödyllistä.

Laadukas toisen asteen opetus tuo korkeakouluihin hyvää opiskelija-ainesta. Oleellista on myös oppilaanohjauksen laatu. Kuinka nuoria kannustetaan ja tuetaan löytämään heidän vahvuuksia sekä uskomaan itse mahdollisuuksiinsa pärjätä korkeakouluopinnoissa. Oppilaanohjauksella voi olla pitkäkantoiset seuraukset, kun nuori miettii tulevaisuuden valintoihin ja valitsee lopulta jatko-opiskelupaikkansa. Korkeakoulu yhteistyö tilojen käytössä hyödyttää molempia osapuolia. Toisen asteen ja kolmannen asteen toimijoiden vuorovaikutus on luontaista samoissa tiloissa ja lisäksi saadaan kustannushyötyjä. Raahessa tästä on hyviä kokemuksia Monikampus-mallissa, jossa toinen ja kolmas aste toimivat samoissa tiloissa.

Seutukaupunkien koulutustilanteen kokonaisarvion saamiseksi olisi hyödyllistä selvittää korkeakoulutuksen lisäksi myös toisen asteen tilannetta, millä tavalla lukio- ja ammatillinen koulutus on saavutettavissa seutukaupungeissa

Esimerkki

Iisalmen lukio on ollut monena vuonna peräkkäin Suomen parhaiden lukioiden joukossa. Iisalmissa on satsattu perusasteen koulutukseen siten, että siellä on yhteensä jopa 3,5 kuukautta enemmän 11.–9.-luokkien perusasteen opetusta verrattuna joihinkin muihin Suomen kaupunkeihin. Opetussuunnitelmassa on panostettu erityisesti äidinkielen ja matematiikkaan ja näillä toimilla nähdään olevan yhteys iisalmelaisten nuorten lukiomenestykseen.

11.2 Osaamisen ennakointi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä

Opetushallitus kerää Suomessa valtakunnallista osaajatarvetietoa yhteistyössä Osaamisen ennakointi foorumin kanssa. Osaamisen ennakointifoorumi peilaa tarpeita pitkällä aikavälillä alakohtaisesti ja tuottaa taustatietoa esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriölle koulutuspolitiikkatoimia varten. Tällä hetkellä lyhyen aikavälin ennakointitieto on hajallaan työ- ja elinkeinohallinnossa, KEHA-keskuksessa eli ELY-keskusten sekä TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskuksessa, ELY-keskuksissa ja TE-toimistoissa. Suomessa ei kerätä yhtenäisesti alueellista osaajatarvetietoa vaan opetus- ja kulttuuriministeriön politiikan taustatiedot pohjaavat valtakunnallisiin ennakointitietoihin. Ongelmaa pyrkivät ratkaisemaan myös toimialat keräämällä itse tietoa alan tarpeista ja korkeakoulut. Esimerkiksi Teknologiateollisuus ry on käynnistänyt osaajaverkostotyön, johon on kutsuttu kaikki tekniikan alan korkeakoulut ja Tampereen yliopisto on kehittämässä alueellisen osaamisen ennakointimallia.

Tilanne on kuitenkin muuttumassa, koska Marinin hallituksen jatkuvan oppimisen hankkeessa on nähty tarpeelliseksi Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen perustaminen, joka tuottaisi myös alueellista ennakointitietoa. Tavoitteena on tiivistää työelämän, alueiden elinkeinojen ja elinvoiman kehittämisen ja uusintamisen sekä osaamisen kehittämisen yhteyttä. Palvelukeskuksen yhteyteen on tulossa valtioneuvoston nimittämä jatkuvan oppimisen ja työllisyyden neuvosto, jonka jäsenet olisivat työelämän edustajia. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta ja siihen liittyviksi laeiksi on tämän selvityksen kirjoitusaikaan lausuntokierroksella ja määrä antaa eduskuntaan kevään 2021 aikana.

Palvelujärjestelmää on tarkoitus muuttaa siten, että muodostetaan kansalaisten, yritysten ja muiden työnantajien sekä alueiden edellytyksiä tukeva palveluekosysteemi.

Palveluekosysteemin toimintaa tukisi koulutustarjonnan ja koulutustoimijoiden tarjontakyvyn ajantasainen tieto, kansalaisten ja työelämän osaamisen nopeista kehittämistarpeista ja keskipitkän ja pitkän aikavälin koulutustarve-ennakointitieto. Tavoitteena on tuottaa tietoa nykyisen työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannosta sekä tunnistaa aukot koulutus- ja osaamispalveluiden tarjonnassa (Lausuntokierroksella oleva hallituksen esitys 1.3.2021).

Oleellista palvelukeskuksen onnistumisessa on se, että palvelukeskus on avoin ja vuorovaikutteinen niin yritysten kuin eri koulutusasteiden koulutuksen järjestäjien suuntaan ja että sen työntekijät itse jalkautuvat ja tutustuvat alueiden yrityksiin, jotta vuorovaikutusta tapahtuu koko ajan. Lyhyen tähtäimen alueellisesta ennakoinnista on muodostettava systemaattinen malli, jossa hyödynnetään tiiviiden henkilökohtaisten yhteyksien lisäksi teknologioita kuten tekoälyä ennakoimaan tulevia tilanteita ja näkymiä työmarkkinoilla. Korkeakouluasiamiestoiminta Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla osoittaa kuinka oleellista on korkeakoulun työntekijän toimiminen kehitettävän kunnan elinkeinopalveluissa. Palvelukeskuksen yhteyksien tulee olla äärimmäisen tiiviitä ja ajantasaisia kentälle kuten korkeakouluasiamiestoiminta osoittaa.

11.3 Koulutusvastuiden säätely tarkasteluun

Valtioneuvosto päättää korkeakoulujen ehdotuksista opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelemasta tiedeministerin esittelyssä korkeakoulujen koulutusvastuut eli kunkin korkeakoulun tutkinnonanto-oikeudet niin alemman kuin ylemmän amk-tutkinnon kuin yliopiston kandidaatin-, maisterin- ja tohtorintutkintojen osalta. Määräaikaiset koulutusvastuut jaetaan yleensä viisivuotiskausiksi, tosin joitakin vastuunmyöntöjä tehdään myös kauden aikana. Koulutusvastuupäätökset tehdään korkeakoulujen omien esitysten sekä opetus- ja kulttuuriministeriön taustatietojen sekä politiikkalinjausten pohjalta. Tavoitteena on koulutuksen laadun varmistaminen, jotta tietyt korkeakoulut profiloituessaan eri aloille voisivat nostaa osaamistaan.

Moni korkeakoulu ja seutukaupunki koki selvityksessä koulutusvastuupäätösprosessin liian kankeaksi ja jäykäksi. Koulutusvastuiden uudistuminen ei pysy alueiden tarpeiden tahdissa, eikä ketterä osaamisen vieminen täten toteudu.

Ministeriön ohjauksella pyritään profiloitumisen kautta koulutuksen laadun varmistamisen lisäksi myös kannustamaan korkeakouluja yhteistyöhön toinen toistensa kanssa. Yhteistyö ei kuitenkaan yleensä toteudu ainakaan kahdesta näkökulmasta. Ensiksikin korkeakoulut kilpailevat samoista opiskelijoista. Opiskelijakilpailu on erityisen kovaa siellä, missä nuoria on vähemmän. Kilpailu juontuu korkeakoulujen rahoitusmallista, joka palkitsee kunkin korkeakoulun sisältä valmistuneista tutkinnoista. Uudessa rahoitusmallissa (2021–2025)

palkitaan myös opintopisteistä, joita toisen korkeakoulun opiskelija on suorittanut. Rahoitusmalli kannustaa erityisesti opiskelijoiden nopeaan läpäisyyn ja tutkintojen valmistumisiin. Siksi korkeakoulut haluavat mahdollisimman laajan koulutusvastuupaletin, jotta opiskelijoita ja valmistuneita tutkintoja olisi myös enemmän.

Toiseksi niille korkeakouluille, joilla jo on jollakin toisella alueella toimivan ja tiettyä koulutusta toivovan korkeakoulun koulutusvastuu ei ole mitään kannustinta lähteä rakentamaan koulutusta toiselle paikkakunnalle. Rahoitusmalli ei palkitse yhteistyötoteutuksista vaan mikäli korkeakoulu haluaa ottaa mallista rahoituksellisesti kaiken irti, sen kannattaa toteuttaa keskitetysti maantieteellisesti vakioitua koulutusta.

Koulutuspoliittisessa selonteossa hallitus esittää, että koulutusvastuiden säätelyä uudistetaan ja korkeakoulujen tutkintorakenteiden toimivuutta parannetaan. Koulutusvastuiden säätely todetaan jäykäksi ja eikä se vastaa yhteiskunnan osaamis- ja työvoimatarpeisiin riittävän nopeasti ja tehokkaasti laatu varmistaen. Koulutusvastuusäätelyä ehdotetaan tehtäväksi kokonaistarkastelu.

11.4 Korkeakoulutuksen paikkasidonnaisuus ja siitä luopuminen

Ylikoski ja Kivelä (2017) hahmottavat kolme erilaista mallia paikkasidonnaisuuteen korkeakoulutuksessa. Ensimmäinen on perinteinen kampus-/oppilaitosmalli, jossa toiminta keskittyy kampukselle ja siellä oppilaitoksen tiloihin, seinien sisälle tai välittömään läheisyyteen. Yhteistyö tapahtuu kustannustehokkaasti kampuksella ja sen ympäristössä ja yhteistyö määrittyy fyysisen läheisyyden perusteella. Oppilaitos on lähtökohtana, sen opetussuunnitelma, lukujärjestys ja tilat. Tietyillä koulutusaloilla kampusmalli on välttämätön pakollisen laajan lähiopetuksen takia, jotta koulutus pääsee tapahtumaan tietyillä välineillä ja infrassa. Tällaisia aloja ovat esimerkiksi laboratorioharjoittelu sotealalla. Kampuksen sijainnilla on suuri merkitys. Kampuksen lähialueen toimijat hyötyvät sen olemassa olosta, mutta vastaavasti mitä kauemmas kampuksesta maantieteellisesti mennään, sen vähemmän kampuksen toiminnasta voi hyötyä.

Toisena on kumppanilähtöinen aluekehittämismalli, jossa toimitaan kumppanin kanssa yhteistyössä, kumppanin tiloissa esimerkiksi projektien ja harjoittelujen muodossa. Vaikutuspiiri kumppanilähtöisessä aluekehittämismallissa on perinteistä kampus-/oppilaitosmallia laajempi ja toiminnan lähtökohtana ovat kumppanin ja aluekehittämisen tarpeet. Tällä mallilla toimivat alueelliset ammattikorkeakoulut. Maantieteellisen läheisyyden sijaan institutionaalisella läheisyydellä on merkitystä.

Kolmas on paikasta riippumaton ja liikkuva kehittämismalli. Tutkimus, kehittäminen, koulutus, tapahtumat ja toiminta viedään sinne missä kohderyhmä toimii ja liikkuu. Yhteistyö-alue on joustava ja laajuus määrittyy tarpeen mukaan. Toiminnan lähtökohtana ovat toimijoiden tarpeiden lisäksi, verkostojen, kansalaisten ja yksilöiden tarpeet. (Ylikoski & Kivelä 2017)

On syytä tunnistaa näiden kolmen eri paikkasidonnaisen mallin toimivuus suhteessa eri tarpeisiin. Seutukaupungeissa toteutetaan jo lähi-, hybridi- ja etäkoulutuksia. Paikkariippumattoman toiminnan uskotaan toisaalta pitävän nuoret seutukaupungeissa pidempään ja houkuttelevan nuoria opiskelemaan pidempään, mutta toisaalta tuovan kouluttajia paikkakunnalle, kun voi työskennellä mistä tahansa.

Yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on käynnissä yhteinen Digivisio 2030 -hanke, joka avaa oppimisen kansalliset tietovarannot yksilön ja yhteiskunnan käyttöön. Oppimisen ekosysteemin tavoitteena on hyödyntää tutkimus- ja innovaatiotoimintaa ja työelämää. Myös hallitus esittää koulutuspoliittisessa selonteossa, että vuoteen 2030 mennessä korkeakoulut toteuttavat yhteisen visionsa mukaisen yhtenäisen digitaalisen palveluympäristön, jonka koulutussisältöjä oppijat niin suomeksi kuin ruotsiksikin voivat hyödyntää koulutustaustasta tai työmarkkina-asemasta riippumatta.

Toiseksi hallitus esittää, että ammattikorkeakoulujen, yliopistojen ja Suomen akatemian toimintatapoja ja rakenteita uudistetaan siten, että verkostomainen yhteistyö, monipuolinen ja korkealaatuinen osaamisen tuottaminen sekä uuden tiedon siirtäminen yhteiskunnan ja työelämän käyttöön toteutuu entistä paremmin. Tämä tarkoittaa esimerkiksi ammatillisen koulutuksen, lukiokoulutuksen sekä korkeakoulujen koulutuspalveluiden, tilojen, laitteiden sekä henkilöstön yhteiskäyttöä koulutuksen laadun ja saavutettavuuden parantamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön on uudistettava ohjausta ja rahoitusta siten, että tähän aidosti on myös rahoituksellinen kannustin.

11.5 Yritysekosysteemin rakentuminen

Seutukaupungista löytyy yleensä alueellinen vahvuusala tai -alat, joissa on perinteitä, pitkäikäisiä yrityksiä sekä kasvunäkymiä. Aloja voi olla monta, jolloin poisvalitseminen tai erikoistuminen ei ole perusteltua. Mikäli profiloitumiseen on edellytykset ja on selkeästi ongelma tai haaste ratkaistavana, klusteriajattelu on viisasta. Ekosysteemeitä voi olla useita. Erilliset ekosysteemit myös tukevat toisiaan.

Ekosysteemissä seutukaupungilla on käynnistäjän ja välittäjän rooli. Kaupunki mahdollistaa ja luo sujuvaa toimintaympäristöä esimerkiksi nopeilla kaavaprosesseilla sekä muilla julkisilla palveluilla.

Ammattikorkeakoulut ja yliopistot voivat toimia neutraaleina alustan luojina, joilla on edellytykset koulutuksen tuottamiseen, TKI-hankkeiden hallinnointiin sekä rahoituksen keräämiseen ja TKI-infrastruktuurin kehittämiseen. Korkeakoulut ovat myös linkki niin suomalaiseseen kuin kansainväliseen korkeakoulutukseen ja tutkimukseen.

Alueen yrityksillä on mahdollisuus toimia aktiivisina toimijoina niin suhteessa kaupungin organisaatioon kuin korkeakouluihinkin. Yritykset voivat mahdollistaa muun muassa case-tehtävät, opinnäytetyöpaikat, tutkimuskokeilut ja väitöskirjatyön. Yhteistyön kautta niillä on mahdollista sitouttaa hyviä työntekijöitä ja saada tarvittavaa osaamista yritykseen.

Tiivis monen eri toimijan ekosysteemi, joka kykenee uudistamaan seudun elinkeinoelämää, edellyttää toimijoiden välistä luottamusta, kumppanuutta sekä yhteisiä tavoitteita. Henkilösidonaisuudesta pitäisi päästä systemaattiseen toimintatapaan, jossa strateginen toimintamalli olisi ennalta suunniteltu ja sopimuksellisesti vahvistettu. Sopimuskautta ohjaisi konkreettinen etenemismalli, jolla olisi myös päättymisajankohta tai sovittu hetki, jolloin jatko olisi katkolla. Sopimuskauden onnistumista mitattaisiin tavoitteiden saavuttamisella. Tulosten kehittämisellä olisi seuranta.

11.6 Kansainväliset opiskelijat ja osaajat Suomessa ja seutukaungeissa

Lähitulevaisuudessa Suomi tarvitsee kansainvälisiä osaajia palveluiden tuottamiseen väestörakenteemme takia, kun työikäisten määrä vähenee ja suuri joukko siirtyy työelämästä eläkkeelle. Syntyvyyslukumme eivät myöskään ole olleet sitä tasoa, että tilanne helpottuisi jatkossa.

Sipilän hallituksen kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi käynnistämä Talent Boost -toimenpideohjelma on laajentunut Marinin hallituskaudella. Toimenpiteinä ovat muun muassa lupamenettelyjen nopeuttaminen kuukauteen, erityisasiantuntijoiden ja kasvuyrittäjien kahden viikon pikakaista, kansainvälisen rekrytoinnin mallin luominen, perheiden ja osaajien houkuttelun, asettumisen ja jäämisen vahvistaminen sekä opiskelijoiden ja tutkijoiden työllistymisen edistäminen.

Valtakunnallisen tason toimien lisäksi esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan liitto on laatinut kansainvälistymisen toimintaohjelman, jossa maakunnan yrityksiä autetaan kansainvälistymisen edistämisessä. Lohjan esimerkki kiinalaisten sairaanhoitajien kouluttamisesta on esitelty edellä.

Seutukaupungit ovat ikärakenteeltaan Suomen vanhimpiin kuuluvia ja siksi osaaja- ja työntekijäpula koettelee niitä aikaisemmin. Seutukaupunkien elinvoiman kannalta on äärimmäisen tärkeää, että kansainvälisiä opiskelijoita ja osaajia saadaan sitoutettua seuduille. Seutukaupunkien yritykset ovat tässä avainasemassa, sillä kansainvälisiä osaajia työllistämällä sitouttaminen toteutuu parhaiten.

12 Johtopäätökset

Seutukaupunkien tilanne 2020-luvulla

Seutukaupungit ovat läpikäyneet niin teollisuuden, palveluiden kuin osaamisenkin rakenteiden osalta useita rakennemuutoksia. Rakennemuutoksia ovat vauhdittaneet globaalit voimat, mutta myös kansalliset, maakunnalliset ja alueelliset toimenpiteet.

Seutukaupungit voidaan jakaa kolmeen ryhmään: positiivisen rakennemuutoksen ja kasvun kaupunkeihin, keskijoukon hitaasti kehittyviin kaupunkeihin sekä haasteellisen tilanteen kaupunkeihin. Suurin osa seutukaupungeista kuuluu haasteellisen tilanteen kaupunkeihin.

Seutukaupungeissa sijaitsevat Suomen suurimmat teollisuuslaitokset ja sinne kohdistuvat myös viime vuosien suurimmat teollisuusinvestoinnit. Seutukaupungeissa on sinne vuosikymmenten saatossa kiinnittyneen teollisen toiminnan lisäksi alueelle uskollisia perheyriyksiä. Kaupunkien osaamistarve tulee lähitulevaisuudessa kasvamaan työnmurroksen myötä, mikäli teollisuuslaitokset eivät siirry kaupungeista pois.

Seutukaupunkien vetovoimatekijöistä tärkeimmät ovat turvallisuus, asuinympäristö, liikenteellinen saavutettavuus sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut, ilmapiiri sekä fiilis. Seutukaupunkien markkinoinnissa on suuri mahdollisuus elämänlaatuun liittyvän kuvaston ja piirteiden käyttö.

Korkeakoulutus Suomessa ja seutukaupungeissa

Suomen korkeakoulujärjestelmä on yksi maailman tehokkaimmista ja tasa-arvoisimmista. Suomalaisten nuorten koulutusaste on kuitenkin viime vuosina jäämässä OECD-maista jälkeen.

Suomen korkeakouluverkosto on yksi maailman kattavimmista, mutta silti koulutuserot ovat merkittävät niin maakuntien välillä kuin maakuntien sisäisesti kuntien välillä. Kasvukeskukset ja niiden kehyskunnat ovat koulutetumpia kuin seutukaupungit. Vähintään alemman korkeakoulututkinnon omaavia 30-39-vuotiaita seutukaupungeissa on keskimäärin muita kuntia vähemmän.

Seutukaupungeista neljästä suoritettiin yliopistotutkintoja vuosina 2015–2020. Yhteensä kaikista yliopistotutkinnoista seutukaupungeissa suoritettiin 1 % eli alle 1 000.

Seutukaupungeista 27:ssä suoritettiin yli 100 ammattikorkeakoulututkintoja vuosina 2015–2020. Pienimuotoista tutkintoon johtavaa koulutusta oli 11:sta seutukaupungissa. Kaikista ammattikorkeakoulututkinnoista 2015-2020 seutukaupungeissa suoritettiin reilu 10 %.

Mikäli nuoret halutaan pitää paikkakunnalla, olisi sieltä löydyttävä opiskelupaikka ja opintojen jälkeen työpaikka. Suurinta siirtymät pois paikkakunnalta ovat opintoihin hakeuduttaessa ja heti opintojen jälkeen. Pienemmiltä paikkakunnilta siirrytään lähes poikkeuksetta isommille paikkakunnille ja kasvukeskuksista lähes ainoastaan pääkaupunkiseudulle.

Jokainen korkeakoulu tarjoaa erikseen omia palveluita ja koulutuksia. Koulutustarjonta on Suomessa haastavasti saavutettavissa. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteinen digialusta tuo tulevaisuudessa helpotusta tarvittavan koulutuksen löytämiseen ja saavutettavuuteen.

Työelämän tarpeet muuttuvat nopeasti myös seutukaupungeissa ja tarpeisiin pitäisi pystyä vastaamaan laadusta tinkimättä. Uusille aloille kuten kyberturvallisuuden tai hyvinvoinnin uusiin digipalveluihin pitää rakentaa koulutusta ja tutkimusta monialaisesti koko Suomen ja myös maailman parasta osaamista käyttäen.

TKI-tarpeeseen vastaaminen seutukaupungeissa

Korkeakoulutus ja TKI-toimet seutukaupungeissa vaihtelevat todella paljon. Skaala ulottuu vireistä korkeakoulukampuksista ja TKI-keskuksista seutukaupunkeihin, joissa ei toimintaa ole ollenkaan. 20:ssä seutukaupungissa on korkeakouluista lähinnä ammattikorkeakoulujen toteuttamaa TKI-toimintaa.

Seutukaupungit ja niiden yritykset ovat valmiita maksamaan ja myös maksavat korkeakoulutuksesta ja TKI-yhteistyöstä.

Suomessa on useita seutukaupunkien ympärille kasvaneita yritysekosysteemejä, joissa korkeakoulut ovat mukana toimijoina. Seutukaupungeissa hyvää on ketterä ja joustava kuntahallinto sekä motivaatio toimia korkeakoulujen kanssa. Yritykset ovat yleensä hyvin sitoutuneita paikkakunnalle.

Seutukaupunkien korkeakoulutoiminnan aktiivisuutta ja laatua määrittävät usein henkilösuhteet, mutta yhteistyöstä haluttaisiin vahvempaa ja systemaattisempaa, jottei toiminta olisi henkilöriippuvaista ja haavoittuvaa.

Koulutuspolut, osaamisen ennakointi, koulutusvastuiden säätely

Ammatillista ja lukiokoulutusta seutukaupungeissa on keskimäärin hyvin, mutta on olennaista, että koulutusvastuut seuraisivat ammatillisesta oppilaitoksesta korkeakouluihin kaupungeittain. Ammatillisen ja lukiokoulutuksen tilannetta ei tarkkaan seutukaupungeissa ole selvitetty.

Osaamisen ennakointia tehdään Suomessa tällä hetkellä valtakunnallisesti pitkällä aikavälillä osaamisen ennakointifoorumin kautta Opetushallituksessa, mutta lyhyen tähtäimen ennakointia tehdään alueittain hajallaan ja tieto on myös hajallaan eri puolilla aluehallintoa.

Korkeakoulujen koulutusvastuut säädellään opetusministeriöstä käsin ja vastuut jaetaan määräaikaaisesti pääsääntöisesti viideksi vuodeksi kerrallaan sopimusneuvottelujen yhteydessä. Säätely koetaan jäykäksi sekä hitaaksi reagoimaan työelämän paikallisiin muutoksiin.

Korkeakoulutuksen paikkasidonnaisuus, TKI ja kansainväliset osaajat

Korkeakoulutus on perinteisesti toiminut paikkaan sidotusti kampuksilla, jolloin toiminta on keskittynyt oppilaitoksen tiloihin tai sen välittömään läheisyyteen. Siten myös yhteistyökumppanit ovat olleet läheltä kampusta.

Koronan myötä paikasta riippumaton ja liikkuva kehittämismalli on muuttunut uudeksi normaaliksi, mikä voi olla seutukaupunkien koulutustason nostolle, osaajatarpeeseen vastaamiselle ja TKI-toiminnan kehittämiseksi suuri mahdollisuus. Niin lähi-, hybridi- kuin etätoimintaakin tarvitaan.

TKI-rahoitus keskittyy yliopistopaikkakunnille ja -maakuntiin. Suomen Akatemian ja Business Finlandin rahoitus osuu seutukaupunkeihin hyvin harvoin. Itä- ja Pohjois-Suomen TKI-rahoituksen tilannetta helpottaa Euroopan Unionin rahoitusväylät.

Kansainvälisiä osaajia, opiskelijoita ja työntekijöitä tarvitaan seutukaupungissa yhtä lailla kuin muuallakin Suomessa. Englanninkielisistä opintokokonaisuuksista ja tutkinnoista toisella asteella ja korkeakouluissa on pulaa. Seutukaupunkien ikärakenne huomioiden kansainvälisen työ- ja opiskeluperäisen maahanmuuton tarve on jopa muuta Suomea suurempi.

13 Toimenpide-ehdotukset

Ennakointi

Valtakunnallisen pitkän tähtäimen koulutuksen ennakointityön rinnalle pitää luoda alueellinen yritysten arjessa kiinni oleva ennakointityömalli, joka luo ajantasaista tietoa osaajatarvekohtaisesti lyhyellä tähtäimellä. Jatkuvan oppimisen palvelukeskuksessa on tämänkaltaiset tavoitteet, mutta on huolehdittava, että palvelukeskuksen toiminta on käytännönläheistä sekä tiiviissä vuorovaikutuksessa alueen yritysten, kaupungin sekä koulutuksen järjestäjien kanssa.

Vahvistetaan muun muassa valtakunnan päättäjien tietopohjaa selvittämällä seutukaupunkien todellinen vaikutus bruttokansantuotteeseen sekä vientiin seutukaupungeissa toimivien yritysten kanssa Tilastokeskuksen tietojen pohjalta.

Strateginen tekeminen

Seutukaupunkien on tunnistettava omat olemassa olevat vahvuutensa, joiden varaan voivat tulevaisuuden rakentaa. Profilointi varmistaa pysyvyyden, mutta voi tarkoittaa myös luopumisia.

Seutukaupunkien, korkeakoulujen, alueen yritysten ja muiden työnantajien tulisi tehdä strategisia kumppanuussopimuksia ja toimintamalleja, jotka varmistavat osapuolien sitoutumisen toimintaan ja pitkántähtäimen tavoitteet kaikille osapuolille.

Seutukaupungin, korkeakoulujen sekä muiden koulutuksen järjestäjien ja alueen yritysten sekä työnantajien tulee luoda yhteinen foorumi, jossa järjestelmällisesti käydään läpi osaajatarpeet, harjoittelumahdollisuudet nyt ja tulevaisuudessa sekä keskustelut olemassa olevasta koulutustarjonnasta.

Luodaan työ- ja elinkeinoministeriön kaupunkirahoituksella seutukaupunkien ekosysteemien vahvistamisohjelmia.

Osaajatarpeeseen vastaaminen

Kehitetään koulutusvastuusäätelyä siten, että korkeakoulut pystyvät vastaamaan alueiden osaajatarpeisiin laadukkaasti, ketterästi ja joustavasti.

Kootaan suomalainen tutkintoon johtava ja jatkuvan oppimisen korkeakoulutus yhteiselle alustalle helposti haettavaan muotoon. (Digivisio 2030)

Varmistetaan tutkintoon johtavan ja jatkuvan oppimisen koulutusten joustava tarjonta seutukaupunkeihin etä-, hybridi- tai lähikoulutuksina sekä sen rahoitus erillisellä seutukaupunkipaketilla.

Luodaan opintokokonaisuuksia ja -moduuleita uusia työelämätarpeita varten aloille, joille tällä hetkellä ei ole koulutusta tai joille yritykset kouluttavat itse. Opintokokonaisuuksissa yhdistellään tarpeen mukaan eri korkeakoulujen osaamista, jotta kokonaisuuksien laatu varmistetaan. Tarvittaessa haetaan osaamista kansainvälisistä korkeakouluista. Uusia aloja ovat mm. kyberturvallisuus (turvallisuusala, juridiikka, yhteiskuntatieteet, älyteknologia, robotiikka).

Selvitetään toisen asteen koulutuksen tilanne ja näkymät seutukaupungeissa.

Luodaan seutukaupungeissa koulutuspolkuja ammatillisista oppilaitoksista sekä lukioista alueen ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin ja luodaan räätälöityjä eri koulutusasteiden yhteisten kampusten toimintamalleja. Harkitaan yliopistokeskusmallin tuomista valituihin seutukaupunkeihin.

Luodaan seutukaupungeissa koulutuspolkuja ammattikorkeakouluista yliopistoihin siten, että opiskelu ylempiin korkeakoulututkintoihin on vähintään osin mahdollista seutukaupungeissa.

Tiivistetään seutukaupunkien, yritysten ja korkeakoulujen yhteistyötä yritysten ja muiden työnantajien kanssa, jotta seutukaupunkien yritykset pääsevät tarjoamaan harjoittelu- ja opinnäytetyöpaikkoja niin kansainvälisille kuin kotimaisille korkeakouluopiskelijoille.

Vastataan osaajatarpeeseen järjestämällä englanninkielisiä koulutuskokonaisuuksia, markkinoimalla kokonaisuuksia eri maihin kansainvälisten opiskelijoiden seutukaupunkeihin saamiseksi, kootaan elämisen palvelupaketteja seutukaupunkeihin muuttaville opiskelijoille ja varmistetaan harjoittelupaikat kansainvälisille osaajille paikallisten yritysten kanssa.

Muutetaan korkeakoulujen rahoitusmalli palkitsemaan vahvemmin korkeakoulujen välisestä yhteistyöstä ja alueellisesta vaikuttavuudesta.

Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta

Luodaan seutukaupungeissa valittujen koulutusalojen osalta koulutusväyliä väitöskirjatutkimukseen yhteistyössä yliopistojen kanssa. Väitöskirjatutkimuksilla luodaan pohjaa tki-toiminnalle.

Selvitetään Business Finlandin rahoituskriteereiden yhteensopivuus seutukaupunkien yritysten TKI-tarpeiden kanssa. Varmistetaan esimerkiksi teollisten prosessien tki-rahoituksen saantimahdollisuudet.

Luodaan seutukaupungeille oma tki-ohjelma Business Finlandin sekä Suomen Akatemian rahoituksen kautta.

Luodaan Business Finlandille tutkimusrahoitusmalli, johon pk-yritykset pystyvät osallistumaan.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

- Ammattikorkeakoululaki 932/2014.
- Aro, Rasmus ja Antikainen, Janne: Pieni kaupungistuminen – seutukaupunkien sisäistä väestönkehitystä ja asumisen tarpeita kuvaava selvitys. MDI 2020.
- Aro, Timo ja Aro, Rasmus: Seutukaupunkien kasvun osatekijöiden tilastollinen analyysi MDI 2017.
- Aro, Timo & Haanpää, Susanna: T55 Seutukaupunkianalyysi. MDI 2018.
- Education Policy Outlook, Finland. OECD. 2020.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Lausuntoversio 1.3.2021.
- Kiinalaiset sairaanhoitajaopiskelijat: ”Ensin haluamme oppia Suomea”. <https://www.laurea.fi/ajankohtaista/uutiset/kiinalaiset-sairanhoitajaopiskelijat-ensin-haluamme-oppia-suomea/>. Viitattu 29.3.2021.
- Kohti seuraavaa hallitusohjelmaa - seutukaupunkien kärjet. Seutukaupunkiverkosto 2019.
- Kotavaara, Niina; Kotavaara, Ossi; Rusanen, Jarmo & Muilu, Toivo: University graduate migration in Finland. Geoforum 96 (2018) 97-107.
- Koulutuspoliittinen selonteko. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2021.
- Laamanen, Elina ja Kultanen, Helena: Seutukaupunkien vetovoimatutkimus. Kuntaliitto. 2019. Lukiolaki 714/2018.
- Nori, Hanna; Juusola, Henna; Kohtamäki, Vuokko; Lyytinen, Anu ja Kivistö, Jussi. Korkeakoulutuksen saavutettavuus ja tasa-arvo Suomessa ja verrokkimaissa. Gate-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:12.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkintotilastoja, 2021.
- Rantakokko, Antti: Elinvoimaa seutukaupungeille. Valtiovarainministeriön julkaisu 38/2017.
- Satonen, Arto: Alueiden kosto ja voidaanko se välttää? Seutukaupunkien toivon polku. Kansallinen kulttuurisäätiö 2021.
- Seutukaupunkiohjelma. Valtiovarainministeriön julkaisu 21/2018.
- Seutukaupunkiohjelma – omaehtoista kehittämistä ja monenvälistä kumppanuutta. Valtiovarainministeriön julkaisu 21/2018.
- Seutukaupunkiohjelman toimeenpano-ohjelma 2020-22. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2020:39.
- Seutukaupunkiverkosto. <https://www.kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/kaupunkipolitiikka/kaupunkipolitiikka/seutukaupungit-ja-seutukaupunkiverkosto>
- Seutukaupunkiverkosto ja SEUTU-ohjelma. 2019.
- Sitran tulevan julkaisun Miten osaajat liikkuvat? -selvityksen julkaisematon väliraportti 12.2.2021.
- Tilastokeskuksen tietokanta. Tilastokeskus: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ttt__tkke__yht/?tablelist=true. Viitattu 31.3.2021.
- Ylikoski, Teemu & Kivelä, Susanna: Spatiality in higher education: a case study in integrating pedagogy, community engagement, and regional development. International Journal of Innovation and Learning 21:3, 2017.
- Yliopistolaki 558/2009.
- Yrittäjyyden ytimessä – Kokemuksia alueellisesta yhteistyöstä Tutka-hankkeessa. Toim. Anneli Manninen & al. Laurea-ammattikorkeakoulu. 2020.

Haastattelut

- Alajoki Sari, projektipäällikkö, matkailualan vastuopettaja, Koulutuskuntayhtymä Brahe
- Grekula Milka, toimialapäällikkö, projektipäällikkö, Koulutuskuntayhtymä Brahe
- Hanhijoki Ilpo, opetusneuvos, Opetushallitus
- Heikinheimo Riikka, johtaja, Elinkeinoelämän keskusliitto
- Holappa Sanna, projektityöntekijä, Monikampus-hanke, Koulutuskuntayhtymä Brahe
- Holopainen Heikki, johtava elinkeinopoliittinen asiantuntija, Sivistystyönantajat ry
- Huttula Tapio, vanhempi neuvonantaja, Sitra

Jääskeläinen Atte, ylijohdaja, Opetus- ja kulttuuriministeriö
 Kankare Pasi, AMKE ry:n hallituksen jäsen, Careerian toimitusjohtaja
 Laine Janne, kaupunginjohtaja, Savonlinnan kaupunki
 Lahti Antti, AMKE ry:n hallituksen jäsen, Sasky-kuntayhtymän johtaja
 Lamppu Veli-Matti, toimitusjohtaja, AMKE ry
 Lehikoinen Anita, kansliapäällikkö, Opetus- ja kulttuuriministeriö
 Lehtinen Saku, asiantuntija, AMKE ry
 Lievalahti Samuli, opetusneuvos, Opetushallitus
 Mustikainen Helena, projektijohtaja, Sitra
 Mäkinen Annukka, kehittämispäällikkö, Suomen Kuntaliitto ry
 Nyssölä Kari, opetusneuvos, yksikön päällikkö, Opetushallitus
 Kari Puumalainen, AMKE ry:n hallituksen jäsen, Ylä-Savon koulutuskuntayhtymän johtaja
 Ratia Essi, projektiasiantuntija, Suomen Kuntaliitto ry
 Ripatti Mikko, sivistystoimenjohtaja, Savonlinnan kaupunki
 Rissanen Laura, johtaja, Sivistystyönantajat ry
 Ritola Jaana, kuntayhtymäjohtaja / rehtori, Koulutuskuntayhtymä Brahe
 Romakkaniemi Juho, toimitusjohtaja, Keskuskauppakamari
 Sarén Matti, rehtori / toimitusjohtaja, Kajaanin Ammattikorkeakoulu Oy
 Susiluoto Taina, johtaja, Elinkeinoelämän keskusliitto
 Vieltojärvi Mikko, asiantuntija, Elinkeinoelämän keskusliitto
 Värri Kyösti, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto ry
 Ågren Satu, johtava asiantuntija, AMKE ry

Teemahaastatteluissa mukana olleet henkilöt

Fagerholm Heidi, rehtori / toimitusjohtaja, Oulun ammattikorkeakoulu
 Forsskåhl Mona, rector, Arkcada
 Haggrén Ulla, matkailu- ja markkinointijohtaja, Jämsä
 Hakala Pirjo, vararehtori, koulutusjohtaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu
 Hallila Jaakko, rehtori-toimitusjohtaja, Seinäjoen ammattikorkeakoulu
 Halmetoja Minna, koulutuspoliittinen asiantuntija, Mara ry
 Halttunen Jussi, rehtori / toimitusjohtaja, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy
 Hannula Mika, vararehtori, Turun yliopisto
 Heikinheimo Riikka, johtaja, Elinkeinoelämän keskusliitto
 Heinonen Jarkko, elinkeinojohtaja, Uusikaupunki
 Hokkanen Janne, strategiajohtaja, LAB-ammattikorkeakoulu
 Juntunen Elina, toimitusjohtaja-rehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu
 Juvonen Laura, johtaja, Teknologiateollisuus
 Keituri Jukka, opetusjohtaja, Pieksamäki
 Kiviniemi Mari, toimitusjohtaja, Kaupan liitto
 Koski Jouni, rehtori / toimitusjohtaja, Laurea-ammattikorkeakoulu

Koski-Heikkinen Anne, sivistystoimenjohtaja, Kuusamo
Kujala Anssi, varatoimitusjohtaja, Suomen yrittäjät
Kuusisto Jari, rehtori, Vaasan yliopisto
Luukkonen Johanna, kaupunginjohtaja, Rauma
Multsilta Jari, rehtori / toimitusjohtaja, Satakunnan ammattikorkeakoulu
Mönkkönen Jukka, rehtori, Itä-Suomen yliopisto
Niinimäki Jouko, rehtori, Oulun yliopisto
Nousiainen Timo, kaupunginjohtaja, Tornio
Nurkkala Ari, kaupunginjohtaja, Raahen ammattikorkeakoulu
Pihjerta Reetta, päällikkö, Metsäteollisuus ry
Ristimäki Kari, rehtori / toimitusjohtaja, Centria-ammattikorkeakoulu
Saastamoinen Heikki, rehtori / toimitusjohtaja, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Siltanen Anni, johtava asiantuntija, Kemianteollisuus ry
Sorvisto Maria, kaupunginjohtaja, Ylivieska
Tahvanainen Antti, innovaatioasioiden päällikkö, Metsäteollisuus ry
Vieltojärvi Mikko, asiantuntija, Elinkeinoelämän keskusliitto
Viskari Kirsi, vararehtori, Tampereen ammattikorkeakoulu
Ylikoski Elina, kehitysjohtaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu
Niemi Kalevi, kehitysjohtaja, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk

Tapahtumat

Seutukaupunkiverkoston kuntien tapaaminen 5.2.2021

Seutukaupunkifoorumi 18.2.2021

Ohjausryhmä

Nurmi Niina, osastoasiamies Loimaa, Turun kauppakamari, henkilöstöjohtaja, Pemamek

Sivula Mika, kaupunginjohtaja, Lohja

Vidgren Mervi, rehtori, Savonia AMK

Lisäksi mukana avustamassa:

Haapamäki Jukka, opetusneuvos, opetus- ja kulttuuriministeriö

Kallioinen Inna, Hanna Kososen avustaja maaliskuuhun 2021 asti

Mertakorpi Siiri, Hanna Kososen avustaja maaliskuussa 2021

Ylimaa Markus, tiede- ja kulttuuriministeri Annika Saarikon erityisavustaja

Webropol-kyselyyn vastanneet

Seutukaupungit

Kristinestad

Äänekoski

Forssan kaupunki

Raaseporia

Saarijärvi

Iisalmi

Nurmes

Kalajoki

Alajärvi

Loimaa

Uusikaupunki

Kuusamo

Ylivieska

Oulainen

Kankaanpää

Kauhava

Sastamala

Heinola

Somero

Nivala

Kemijärvi

Rauma

Savonlinna

Hamina

Salo

Kokemäki

Kauhajoki

Raasepori

Raahe

Kauhava

Yritykset

Pankkoski Mill Oy

SSAB Europe Oy

Valmet Automotive

Tapojärvi Oy

Metsä Group

Kongsberg Maritime Finland Oy

Spectra Yhtiöt Oy

Maakuntaliitot ja kauppakamarit

Pirkanmaan liitto
Kymenlaakson liitto – kuntayhtymä
Lapin liitto
Satakuntaliitto
Päijät-Hämeen liitto
Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen kauppakamari
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjanmaan kauppakamari
Varsinais-Suomen liitto
Etelä-Pohjanmaan liitto
Lapin kauppakamari
Rauman kauppakamari
Kuopion alueen kauppakamari

Korkeakoulut

Haaga-Helia AMK
HANKEN Svenska handelshögskolan
Yrkeshögskolan Arcada
Vaasan yliopisto
Satakunnan ammattikorkeakoulu Oy
Karelia-ammattikorkeakoulu
Kajaanin Ammattikorkeakoulu
Lapin yliopisto
Oulun Ammattikorkeakoulu OY
Hämeen ammattikorkeakoulu
Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Lapin ammattikorkeakoulu
Oulun yliopisto
Itä-Suomen yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT
Taideyliopisto
LAB-ammattikorkeakoulu
Aalto-yliopisto

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-873-1 (PDF)

ISSN: 1799-0351 (PDF)